

SZENTESI AMBRUS GÁBOR*
**Kína Afrika felé fordulásának folyamata, valamint
annak gazdasági és geopolitikai vonzatai**

**CHINA'S TURN TOWARDS AFRICA, THE ECONOMIC
AND GEOPOLITICAL ENTAILMENTS OF THE PROCESS**

The People's Republic of China (PRC) enjoys an enormous economic growth since the introduction of the open-up policy in 1978, but it after the millennium it has increasingly had to face the shattered side of the rise, namely the lack of raw materials. In order to insure all these materials to further fuel the economy, China has rediscovered the black continent. Since 2000 the Chinese have gained considerable economic and political influence in most of the Sub-Saharan countries. One reason of it is that many corrupt and dictatorial regimes of Africa prefer China's help instead of the Western aid which is often bound to strict requirements. The focal points of the rapidly evolving Africa-policy of the PRC are "non-interference", "mutual benefit" and "equal partnership". China attaches no strings to its African development policy making it very attractive for the African governments that in return secures access to key raw material – for all oil – bases for major Chinese state-run companies. The study gives an overall view of this extremely complicated process and tries to place the Western role-players on the scheme.

I. BEVEZETÉS

A Kínai Népköztársaság több mint 1,3 milliárdos lakosságával a Föld legnépesebb országa. Területét tekintve csak Oroszország és Kanada előzi meg. Az 1978-ban meghirdetett nyitás politikájának következményeképpen már három évtizede töretlen, a világtörténelemben is párhát ritkító gazdasági növekedési pályán van az ország, az időszakra vetített átlagosan 9-10%-os éves GDP bővülési mutatóval. Részben a gazdasági növekedés adta lehetőségek, részben pedig annak fenntartására irányuló politikák egyre inkább visszaemelik Kínát a világot meghatározó népek sorába. A mai, globalizálódó világban ez viszont már nemcsak regionális, hanem globális kihatásokat jelent. Ahogyan Kína a gazdaságnak, kereskedelemnek és geopolitikának egyre több területén jelenik meg, úgy szaporodik a lehetséges súrlódási területek száma is a Nyugattal, különösképpen az Egyesült Államokkal.

A XXI. század egyik legnagyobb kihívása látszik körvonalazódni az erőforrásokért és nyersanyagokért való globális versenyfutásban, melynek egyik, ha nem a legérdekesebb színtere az afrikai kontinens. A későbbiek során a tanulmányban elemzésre kerülnek azok az okok, melyek a távol-keleti nagyhatalom átfogó Afrika-politikájának a megszületéséhez vezettek. Ezeknek az ismeretében egyáltalán nem meglepő a kínaiak évek óta dinamikus gyorsuló „Afrika-inváziója”, a nyugati hatalmak most mégis úgy

* A szerző 2009-ben végzett a BGF KKKK Gazdaságdiplomácia és nemzetközi menedzsment szakán, Szakdiplomácia, illetve Távol-keleti interkulturális menedzsment szakirányokon. Jelenleg a China Radio Internationalnál dolgozik magyar lektorként, Pekingben. A jelen cikk a szerző szakdolgozatának átdolgozott változata. Meghatározó segítséget nyújtott a kutatás során a külső konzulensem, Polonyi Péter úr, aki neves hazai Kína-szakértő, és a belső konzulensem, dr. Majoros Pál.

tűnik, hogy bénultan állnak az újszerű helyzet előtt: a magát kommunistának nevező Kína kapitalista módszerekkel nyer egyre nagyobb mozgásteret egy olyan földrészen, amely hagyományosan a nyugati gyarmattartók befolyáskörébe tartozott, és amely nem melleleg Földünk ásványkincsekben egyik leggazdagabb szeglete.

A tanulmány célja, hogy összefüggésszerűen, 2009-ig bezáróan összefoglalja Kína Afrikához való közeledésének főbb mozgatórugóit, módjait, eseményeit, buktatóit, annak a világpolitikára gyakorolt hatásait a témához kapcsolódó irodalom átfogó, sokoldalú felhasználásával. Nyilvánvalóan egy ekkora kérdéskör vonatkozásai meglehetősen szerteágazóak és bonyolultak, a jelen tanulmány nem vállalkozhat problematikájának megoldására. Tekintettel azonban arra, hogy a téma korunk gazdasági és politikai elitjének is újszerű kihívás, valamint hogy a téma éppen újszerűsége miatt még kevésbé feldolgozott, gondolataimmal hozzá tudok járulni annak irodalmához.

A kutatást megelőzően öt fő kutatási kérdést, illetve területet határoztam meg:

- Ha a következő évtizedekben nem hanyatlik Kína gazdasági növekedésének az üteme, úgy az milyen energetikai, politikai kihívásokat jelent saját maga és a Föld számára? Hogyan alakul át Kína energiaforrásainak a szerkezeti összetétele?
- Igaz-e az a Kínával szemben gyakran elhangzó vád, hogy csak a nyersanyagokban gazdag afrikai országokban fektet be? Mi jellemző a kínai tőke földrajzi megoszlására Afrikán belül?
- Hogyan fogadják az afrikai országok és az emberek Kínát, mint új befektetőt a fejlődő világból? Mennyire erős az afrikaiak tárgyalópozíciója, illetve Kína egyenlő partnerként kezeli-e őket?
- Kína hivatalos Afrika-politikája mögött valóban létezik-e egy hátulról, a felső vezetés által irányított „inváziós stratégia”, mely azokat a nyugati pánikhangokat támasztja alá, miszerint Kína tervszerűen „hódítja meg” Afrikát? Hogyan működik Kína Afrika-politikája, vannak-e belső ellentmondásai?
- A nyugati hatalmak attitűdjének feltérképezése: lehet-e az egykori gyarmatosító nemzeteknek és a világ több pontján háborúzó USA-nak morális alapon beleszólása Kína afrikai jelenlétébe?

A klasszikus primer kutatás anyagi vonatkozásai miatt szinte eleve kizárt lehetőség volt. Támazkodni tudtam viszont a 2007-ben és 2008-ban Kínában eltöltött csaknem egy év gazdag tapasztalataira, a nagyrészt akkor megszerzett nemzetközi kapcsolati tőkémre, valamint az akkor írt blogomra¹.

A tanulmány első része átfogó bemutatást ad a kínai gazdaság elmúlt három évtizedének fejlődéséről, különös tekintettel a 2001-es WTO-csatlakozás óta eltelt időszak ugrásszerű növekedésére. A legfontosabb makrogazdasági mutatók vizsgálatát követően rámutatok a fejlődés fonákoldalaira is. A gazdasági fejlődés torz folyamatai illetve az általuk generált komoly társadalmi feszültségek alapjaiban határozzák meg Kína összes politikáját. A kínai külpolitikát nagymértékben a belső helyzet stabilitásának rendelik alá, ehhez kapcsolódóan kritikus Kína számára nemcsak a fenntartható, hanem a fent is tartott növekedés, melyet középtávon csak a stratégiai nyersanyagok és energiahordozók utánpótlásával lehet képes biztosítani. Innen logikusan következik a következő fejezet, mely Kína Afrika felé fordulásának okait, sajátosságait, körülményeit, gazdasági és politikai vonzatait vizsgálja. A vizsgálat egyaránt kiterjed a hivatalos kommunikációra és a tényleges tevékenységre, a pozi-

¹ <http://wuhanboljelentem.blog.hu/>

tív és negatív hatásokra, a kínai Afrika-gépezet működő és ellentmondásos vonásaira. Ezután áttekintő képet adok az USA és az EU eddigi válaszlépéseiről, melyeket Kína afrikai „szafarija” váltott ki, végül pedig, a tanulmány záró részében, saját gondolataim tolmácsolásával kísérek meg irányvonalat mutatni a helyes nyugati reakciókat, stratégiát illetően.

II. KÍNA GAZDASÁGI FELEMELKEDÉSE

Általánosan elismert tény, hogy a kínai volt a világ legnagyobb gazdasága a XIX. századig. A kibontakozó ipari forradalom azonban először Angliát, majd 1890 tájékán az Egyesült Államokat juttatta a tekintélyes címhez. Egy 2006-os OECD tanulmányban ez olvasható: „Kína az írott történelem nagy részében a világ legnagyobb gazdasága volt és a XV. századig Kína bírt a legmagasabb egy főre jutó jövedelemmel is. 1820-ban, mikor Európa már régen utolérte egy főre jutó GDP-ben, Kína még mindig a 30%-át adta a Föld kibocsátásának” (BLÁZQUEZ-LIDOY, RODRÍGUEZ, SANTISO 2006 p. 10). Az ipari forradalom azonban csak évszázados késéssel érkezett meg az országba, így a zárt Kína messze lemaradt a nyugati hatalmak gazdasága mögött. Tulajdonképpen ma, 2009-ben is a gyorsított ütemű felzárkózásnak, illetve ha a történelem távlatából nézzük, akkor visszazárkózásnak vagyunk a tanúi. Kína gazdasága 2004-ben lehaladta Olaszországot (Canadian Broadcasting Centre 2006), 2005-ben Franciaországot és az Egyesült Királyságot (Pacific News Service 2006). A Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal 2009 januárjában korrigálta a 2007-es évre vonatkozó GDP-adatot, mely így éves bázison számítva csaknem 13%-kal bővült (Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal bejelentése 2009), így tehát Kína kibocsátása már Németországot is meghaladta 2008-ra (MACARTNEY 2009). Ez pedig azt jelenti, hogy Kína az USA és Japán mögött már a harmadik legnagyobb gazdasággal rendelkezik. Ha viszont hozzávesszük azt a körülményt is, hogy a kínai fekete- és szürkegazdaság jóval nagyobb, mint Németországé, akkor még nagyobb különbségről beszélhetünk. Vásárlóerő paritáson számolva pedig Kína már 2008-ban megelőzte Japánt is (MAJOROS 2008).

A szakértők véleménye nem abban tér el, hogy visszaveszi-e Kína a vezető pozíciót az Egyesült Államoktól, hanem abban, hogy ez mikor fog bekövetkezni. Neves gazdasági kutatóközpontok ezt az időpontot meglehetősen széles spektrummal adják meg, olvashatunk 2015-ös, 2019-es, 2025-ös, de még 2035-ös becslést is (Neue Zürcher Zeitung 2008a, Világgazdaság 2008a, China Daily 2008). Akárhogy is legyen, vitathatatlan, hogy Kína robotstus gazdasági bővülésen ment át az 1979 óta eltelt három évtizedben, és a legfrissebb előrejelzések szerint a kínai gazdasági növekedés marad a leggyorsabb 2009-ben is. A világgazdaság 2009 végén minden bizonnyal recesszív évet tudhat majd maga mögött a globális válság hatására, ezzel szemben Kína idei kilátásait a Világbank júniusban pozitívan módosította, 7,2%-os bővülést jósolva. A kínai kormány még a 8%-os növekedést is elérhetőnek tartja, kínai körökben egyébként ezt az évi ütemet tekintik minimálisan szükségesnek a társadalmi frusztrációk féken tartására. A pénzügyi és gazdasági krízis a kínai vezetést is óriási élenkítő csomagok kidolgozására készítette, de az sem egészen mellékes, hogy éppen a válság hozhatja előrébb Kína világgazdasági vezető pozícióját. A világsajtót böngészve megbizonyosodhatunk arról, hogy a világ meghatározó gazdaságai közül Kína fog legelőször talpra állni, amit már 2009 második negyedévének mutatói is igazolnak. 2010-től pedig ismét a „rég”i tempóra fog felgyorsulni a kínai növekedés (HAMLIN, LI 2008, Világgazdaság 2008a, Index 2009a-b, Origo 2009).

1. A nyitástól a WTO-csatlakozásig: 1978–2001

A „nagy kormányos”, MAO ZEDONG 1976-os halálát követően nem sokkal Kínában átfogó reformfolyamatok indultak el. DENG XIAOPING irányításával az új vezetés leállította a kulturális forradalom esztelen pusztítását, majd 1979-ban meghirdette a „nyitás politikáját”, megindítva ezzel a szinte teljesen zárt kínai gazdaság átfogó átalakítását. Lépésről lépésre haladtak a totális állami irányítás felől a piac által vezérelt gazdaság irányába. Földreformot hajtottak végre, fokozatos árliberalizációt indítottak el, megkezdődött a költségvetés decentralizációja (Central Intelligence Agency 2006). Sorra hozták létre a különleges gazdasági övezeteket – Shenzhen, Guangzhou, Shanghai –, melyek mágnesként vonzották a külföldi működő tőkét (KMT). 1992 októberében, DENG híres Wuhan-Shenzhen-Shanghai-i déli körútját követően hivatalossá tették a szocialista piacgazdasági rendszer megteremtésére irányuló célkitűzést, innentől kezdve beszélhetünk igazi gazdasági boomról. Nőtt az állami vállalatok önállósága, ezáltal profitorientáltabbá is váltak. Diverzifikált bankrendszert alapoztak meg, fokozatosan fejlesztették a tőkepiacokat. Megnyitották az utat a magánszektor fejlődésének, a külkereskedelemnek és a külföldi beruházásoknak fiskális, pénzügyi, jogi és adóreformok sorozatával. 2000-re kialakult a sajátos kínai jegyeket mutató szocialista piacgazdaság, így megnyílt az út a fejlődés egy újabb szakasza (WTO Trade Policy Review of China 2006), a WTO-csatlakozás és a még gyorsabb világgazdasági integrálódás felé.

Az ilyen horderejű reformokat persze egy kisebb országban sem lehet egyik napról a másikra véghezvinni, a világ legnépesebb országára pedig ez hatványozottan igaz. Akkor is, ha a fejlődés dinamikája mást sejtetne, a változásokat mindig kísérleti jelleggel, fokozatosan és körültekintően vezették be. A fokozatosság elvét földrajzilag is alkalmazták, hiszen először az egyébként is fejlettebb part menti régiók, városok kapcsolódtak be a nemzetközi gazdasági élet vérkeringésébe. A politika súlypontjai fokozatosan fordultak az alulfejlett belső, nyugati területek felé (WTO Trade Policy Review of China 2006). Lássuk most tehát röviden, hogy hogyan haladt mostanáig Kína 2001 óta, a WTO-tagság rögzös útján.

2. A WTO-csatlakozástól 2009-ig

Kína a WTO-hoz történt csatlakozása után is folytatta hatékony reformpolitikáját, mellyel sikerült fenntartania, sőt fokoznia is a növekedés lendületét. A következő pontokban bemutatott makrogazdasági adatok a WTO 2006-os, illetve 2008-as Kína-jelentéséből, valamint a Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal honlapjáról származnak.

2.1. Tágabbra nyitás és a GDP bővülése

A következő szerkezeti változások ismerete nemcsak Kína óriási gazdasági fejlődésének megértése miatt fontos, hanem a későbbiekben, az afrikai gazdasági befolyásszerzés objektív szemlélete szempontjából is lényeges lesz. Látni kell például, hogy milyen mértékben alakult át az állami és magánszektor a kínai gazdaságban, vagy hogy milyen banki átalakítások előzték meg az ICBC¹ dél-afrikai üzletét, mely az afrikai kontinens egyik legnagyobb akvizíciója. Ebben a fejezetben tehát röviden, pontokba szedve tárgyalom a WTO-csatlakozást követően bevezetett legfontosabb reformokat.

- Az eleinte csak regionális nyitás kiterjedt az egész országra, az árukereskedelem túlsúlyát kezdte felváltani a szolgáltatáskereskedelem dominanciája. A kereske-

¹ ICBC: Industrial and Commercial Bank of China, azaz Kínai Ipari és Kereskedelmi Bank.

delmet mára már a nemzetközi szabályrendszer irányítja, a csatlakozással járó kötelezettségvállalások pedig beépültek a kínai reformpolitikába.

- A jogi szabályozás kiszámíthatóbb és átláthatóbb beruházási környezetet biztosított. A WTO-kötelezettségekkel összhangban egyszerűsödtek a beruházások adminisztratív folyamatai, az új beruházási hatóságok a külföldi tőke mozgását is hatékonyabbá tették.
- A gazdasági fejlődést egyértelműen a beáramló külföldi működő tőke motorizálta. Mind az összes nemzeti ipari hozzáadott érték, mind az export, mind a foglalkoztatás terén jelentős a jelenléte.
- A Kínai Népköztársaság alkotmányának 1999-es és 2004-es módosításai ugyanakkor megerősítették a hazai magánszektor jogszerűen működő szereplőit is tevékenységükben, elismerve ezzel, hogy a szocialista piacgazdaság fontos részét alkotják. 2005 februárjában az Államtanács hivatalosan is arra buzdította a magánszektor, hogy vegyen részt az állami tulajdonú cégek átalakításában. A cél a teljes piaci jogegyenlőség az állami és nem állami vállalatok között.
- Az állami tulajdonú termelő eszközök valamint a vállalkozások felügyeleti szerveit 2003-ban hozta létre a vezetés. A kilátástalanul csődhelyzetbe jutott állami vállalatoknak ténylegesen csődöt kellett jelenteniük, és kivonulniuk az üzleti életből. A tulajdonosi szerkezet is átalakult, jellemzően „*joint stock*” rendszerűvé. Hatékonyabbá tették az állami vállalatok belső irányítását is. A 2903 nagy állami vállalat mintegy felét alakították át vegyes tulajdonlású szervezetté. Az állami kis- és középvállalkozások 80%-ának korszerűsítették a tulajdonosi szerkezetét.
- Ahogy a már említett fokozatosság jegyében Kínán belül sok mindent már, az adórendszer reformját is először kísérleti jelleggel, csak egy országrészben, Északkelet-Kínában hajtották végre. A termelési adót forgalmi alapúvá konvertálták. A pénzügyi rendszer reformjának részeként 2001 és 2003 között a pénzügyi és biztosítási cégek üzleti adókulcsát évi 1%-kal csökkentették. Az államháztartási reform keretében hatékonyabbá tették az elosztórendszert a befolyó adók központi és helyi önkormányzatok közti optimálisabb elosztásával. Nőtték az elmaradottabb régiók támogatásai is.
- Szétválasztották a monetáris politikát és a banki szabályozást. 2003-ban létrehozták a Kínai Banki Szabályozó Bizottságot, mely a bankok, pénzeszköz-kezelő cégek, befektetőcégek és egyéb nem banki letétkezelő pénzügyi intézmények egyetemes felügyeletét és szabályozását hivatott biztosítani. Négy-szereplős pénzügyi szabályozó rendszert alkottak meg: a Kínai Népi Bank (a központi bank), a fent említett Kínai Banki Szabályozó Bizottság, a Kínai Kötvények Felügyelő Bizottsága és a Kínai Biztosítási Szabályozó Bizottság külön felelősségkörökkel, de szoros együttműködésben látják el a pénzügyi felügyelet feladatait. A nagy állami kereskedelmi bankok reformja a Bank of China és a China Construction Bank tulajdonosi szerkezetének átalakításával kezdődött, utóbbit be is jegyezték a hongkongi tőzsdén. Az Industrial and Commercial Bank of China átszervezése már egy modern bankrendszer létrehozása felé mutat, az ICBC éveken belül piaci értékét tekintve a világ legnagyobb bankjává nőtte ki magát.
- A kínai fizetőeszköz, az RMB (renminbi) 1996-ban vált konvertibilissé folyó fizetési mérleg tételekre. A kormányzat hivatalos politikájának célja a teljes konvertibilitás fokozatos elérése a pénzügyi stabilitás megtartása mellett. 2005. július 21-én vezették be az RMB reformját, melyet addig az USD árfolyamához kötöttek. Ezután piaci forgalmon alapuló, a főbb valutákból kialakított kosárhoz kötött irányított lebegtetéses rendszert kezdtek alkalmazni, mely lehetővé

tette a stabil, de rugalmasabb RMB-árfolyamot. A World Factbook adatai szerint Kína a változtatással 2,1%-kal értékelte fel fizetőeszközét az USD-ral szemben, késő 2008-ig pedig a felértékelődés ebben a relációban mintegy 20%-os volt (Central Intelligence Agency 2008).

- A mezőgazdasági adó 2006. január 1-vel az ország egész területén megszűnt.
- A kínai kormány a WTO-csatlakozás után is folytatta az 1998-as ázsiai pénzügyi kríziskor bevezetett konzisztens, stabilitásra törekvő gazdaságpolitikáját, a proaktív fiskális és a mérsékelt monetáris politikát. Ezek nem csak a beruházások növekedését támogatták, de ezáltal keresletet is generáltak, munkahelyeket teremtettek. Kína 2002 óta olyan mérsékelt monetáris politikát alkalmazott, mely a korábbihoz képest jóval piacorientáltabb, ár- illetve mennyiségalapú monetáris eszközök keverékével operált, összhangban más makrogazdasági politikákkal. Mikor azonban néhány szektorban a túlfűtöttség jelei kezdtek mutatkozni, így például az ingatlanszektorban, a központi bank nem késlekedett megemlíni a kötelező tartalékrátákat, és az irányadó kamatlábakat. Ugyanakkor differenciált politikát folytatott a hitelek szerkezetét tekintve, célirányosan, a túlfűtöttség jeleit mutató ágazatokra szabva azt. A nyílt piaci műveletek növelésével pedig a hitel- és pénzmennyiség túlzott növekedésének kívántak gátat vetni. 2005-ben liberalizálták a bankközi letétrátákat, az ezt követő időszakban a gazdaság hűtésének rendelték alá a monetáris politikát. A központi bank 2006 áprilisától 2007 decemberéig hétszer emelte meg az irányadó egyéves hitelezési rátát 5,85%-ról 7,47%-ra, a kötelező tartalékrátát pedig 11-szer. Ezek az eszközök viszont eléggé korlátozott hatást érthettek el Kína árfolyam-politikája miatt.
- Szintén az ázsiai pénzügyi válság elején kezdte el a kormány a hosszú-lejáratú, úgynevezett *construction kincstárjegyek* kibocsátását. A pénzek elsősorban a belső nyugati régiók felzárkózását, a városi környezetvédelmi infrastruktúra kiépítését, az oktatást és az egészségügyet hivatottak segíteni.

Kína sokszor proaktív, sok esetben adaptív makrogazdaság-politikája meghozta, meghozza a gyümölcsét, mely nem csak a legújabb GDP-adatokban látszik meg. Országszerte bámulatos sebességgel épül ki a fejlett infrastruktúra. 2008-ig az inflációt leszámítva minden makrogazdasági mutató pozitív képet festett a gazdasági fejlődésről. A GDP bővülésének üteme támpontot nyújt az óriási országban végbemenő gazdasági átalakulásról. 2001-ben a kínai GDP 1324,8 Mrd USD-t tett ki, majd 5 egymást követő évben átlagosan 9,5%-os bővülést produkálva 2005-ben már 2225,7 Mrd USD-on állt. 2000 és 2007 között a kínai bruttó hazai termék volumene megduplázódott (Majoros 2008). 2006 és 2008 között az átlagos kínai GDP-bővülés még inkább felgyorsult (több mint 11%-ra évente). 1,3 milliárd fős lakosságával nem meglepő, hogy az egy főre vetített GDP-adatok terén Kína még mindig a világ országainak utolsó harmadában rangsorol, ez azonban egyúttal élénk is vetíti a távol-keleti óriás félelmetes növekedési potenciálját (Central Intelligence Agency 2008).

2.2. A külföldi működőtőke-beáramlás és a külkereskedelem bővülése

A nyitás politikájának elindítása óta a működőtőke-beáramlások által Kína fel tudta gyorsítani a szocialista piacgazdasági modell kialakulását és fejlődését. A külföldi tőke kulcsszerepet játszott és játszik a nyitott gazdaság kifejlesztésében, a fejlett modern technológiák és menedzseri képességek elterjesztésében. A verseny élénkítésével is ösztönözte a hazai innováció előrehaladását, az ipari szerkezet optimalizációját, munkahelyeket teremtett és növelte Kína általános nemzetközi versenyképességét.

2001 és 2005 között az évi átlagos KMT-beáramlás mintegy 55 Mrd USD-t tett ki, 2006-tól pedig tovább bővült a volumen, bár meg kell jegyezni, hogy annak meghatározó hányada továbbra is a feldolgozóiparba áramlik. 2008-ban az összes beáramló tőkének mintegy 42%-a hasznosult ebben a szektorban. Ez a jelenség a gazdasági struktúra torzulásához vezet, ami Kínát lassan KMT-politikájának irányváltoztatására sarkallja.

Kína annak ellenére vált 2008-ra az Egyesült Államokat megelőzve a világ vezető tőkeimportőrévé (92,4 Mrd USD! – Reuters 2009), hogy 2008. január 1-jével bevették az egységes vállalati jövedelemadót (25%), mely alól csak egyes ipari szektorokba irányuló beruházások jelentenek kivételt. Ettől kezdve a hazai vállalatok is ugyanazokkal a feltételekkel ruházhatnak be saját országukban, mint az addig kedvezményezett külföldiek. A 2006–2010-es időszakot felölelő ötéves terv (Kínai Nemzeti Fejlesztési és Reform Bizottság, 11. ötéves terv) már szintén jelentős korlátozásokat tartalmaz a beáramló működő tőkét illetően. Az új felfogás szerint tiltanak minden olyan projektet, mely

- az olcsó kínai nyersanyagokra vagy energiára alapoz;
- energia- vagy nyersanyagpazarló, túlzottan szennyező vagy elavult technológiát alkalmaz;
- kizárólag exportra termel;
- nem technológia-intenzív, alacsony a beruházási és hozzáadott értéke;
- luxusingatlanok építésére irányul.

A Távol-keleti Interkulturális Menedzsment szakirány óráin BASSA ZOLTÁN tanár úr többször felhívta a figyelmet arra, hogy a kínai KMT-adatok megtévesztőek lehetnek, ugyanis gyakran olyan eredetileg is kínai tőkéről van szó, mely megjárta előbb a világ valamelyik adóparadicsomát. Legfontosabb azonban a hongkongi, makaói és tajvani kínai befektetők szerepe, hiszen ezek a beruházók adják már évtizedek óta a Kínai Népköztársaság KMT-beáramlásainak oroszánrészét. Az 1984 és 1993 közötti időszakban az összes tőkeáramlás 70%-a származott Hongkongból és Tajvanból, 1990 és 2004 között ez az arány 52% volt. Jól érzékelhető tehát, hogy a „kínai” külföldi tőke aránya csökken valamelyest, azonban még mindig meghatározó (Hong Kong Census and Statistics Department 2009).

A kínai külkereskedelem bővülése

A WTO-csatlakozása óta Kína folyamatosan építi kapcsolatait, nem csak egyre mélyebben integrálódik a nemzetközi kereskedelem vérkeringésébe, hanem egyre inkább meghatározó szereplőjévé is válik annak. Kína részt vett a dohai fejlesztési terv tárgyalássorozatain és általában a „legnagyobb kedvezményes elbánás” (*most favoured nation*) elvét alkalmazza a WTO-tagállamok irányában. A nemzetközi szinten tett kínai lépéseket - például különböző ázsiai országokkal kötött szabadkereskedelmi megállapodások - egyúttal lenyűgöző növekedési adatok kísérik. A kínai külkereskedelem minden előrejelzést meghaladva állított be évről évre új rekordot a WTO-csatlakozás óta. Míg 2001-ben a külkereskedelem összértéke még 509,6 Mrd USD-t tett ki, addig 2008-ban az export és az import együttes értéke elérte a 2561,5 Mrd USD-t. Kína 2007 óta Németország előtt a világ vezető exportőrének mondhatja magát (MAJOROS 2008). 2006-ban a kínai GDP 65%-át tette ki a külkereskedelem, a világkereskedelemnek pedig a 13%-át adta Kína külkereskedelme. Az éves külkereskedelmi többlet 2008-ban 295,5 Mrd USD-ra rúgott, mely 32,8 Mrd USD-os bővülést jelent a 2007-es adathoz képest. A kumulálódó, állandó külkereskedelmi többlet masszívan hozzájárul a kínai tartalékok növekedéséhez is. 2008 utolsó negyedében

azonban régen nem látott jelenség, visszaesés következett be a kínai külkereskedelemben. 2009 első félévében mind az export, mind az import 20-30%-kal maradt el az előző év azonos időszakához képest (China Daily 2009) és a fellendülés nagyban függ attól, hogy a világ fejlettebb régiói mikor tudnak kilábalni a válságból.

2.3. A kínai devizatartalékok növekedése

A világ legnagyobb devizatartalékával 2009-ben Kína rendelkezik, toronymagasan vezetve a második Japán előtt. A hatalmas készleteknek (2009 júniusában mintegy 2132 Mrd USD - Kínai Valutakezelő Hivatal 2009) rendkívül fontos szerepük van, nem csak azért, mert a globális pénzügyi és gazdasági válságban Kína számára erős stabilizáló erőt jelentenek a tartalékok, hanem mert éppen a válság miatt rendkívül nagyot zuhantak a világ tőzsdéi, és a nyersanyagárak is a padlón vannak. A befektetői bizalom szintén igen csekély, ezért a világ nagy részén most megmentőként várják az új beruházókat, Kínának pedig van miből költenie. Szorosan ide kapcsolódik a később tárgyalandó, a kínai kormány által a hazai vállalatoknak meghirdetett Go Global (走出去) kampány is, amely az afrikai jelenlét egyik meghatározó eleme.

A magas megtakarítási rátának, a töretlenül érkező működő tőkének, a részben nem legális csatornákon beáramló úgynevezett forró pénzeknek (*hot money*), de elsősorban a roppant külkereskedelmi többletnek köszönhetően Kína hivatalos tartalékai a WTO-csatlakozása óta egyre meredekebben ívelnek felfelé. 2006 novemberében lépték át a készletek a történelmi 1000 Mrd USD-os álomhatárt (SCHIFFERES 2006), majd nem egészen két és fél évre rá, 2009 áprilisában pedig már elérte a 2000 Mrd USD-t (Kínai Valutakezelő Hivatal 2009). Kína a többletét nagyrészt hosszú lejáratú amerikai államkötvényekbe és más állami értékpapírokba fektette és fekteti, melylyel többfrontos függőségi viszony alakul ki az Egyesült Államokkal. Rövid távon úgy tűnik, hogy mindkét félnek kedvező a talán csak átmeneti szimbiózis, hiszen az USA olcsón tudja fedezni óriási külkereskedelmi hiányát, az olcsó kínai árukkal ráadásul kordában tarthatja az inflációt, Kína pedig tovább vonzza a külföldi beruházókat újabb munkahelyeket teremtve, és fenntarthatja exportorientált gazdasági növekedését. Hosszú távon azonban az egyenetlen mérlegek nem biztos, hogy tarthatóak. Mind az OECD, mind az IMF a Kína-USA relációban látja a világ-gazdaságot fenyegető legnagyobb kockázatot, amennyiben a jelenlegi trendek folytatódna. Figyelemre méltóak a 2006 végi BBC cikk észrevételei napjaink gazdasági válságának tükrében: „BRAD SETSER, egy volt amerikai kincstári hivatalnok 700 Mrd dollárra becsüli Kína amerikai hosszúlejáratú kötvényeit, ez a mennyiség elegendő volt ahhoz, hogy 1,5%-kal csökkentse az amerikai hosszú lejáratú kamatlábakat, ami pedig hozzájárult az ingatlanpiaci robbanáshoz” (SCHIFFERES 2006). Különösen érdekesek ezek a sorok 2009-ben, amikor már sejteni véljük a pénzügyi és gazdasági válsági valódi mélységeit, aminek az eredője éppen az amerikai ingatlanpiaci lufi kidurranása volt.

Igyekszik is mindkét fél a saját érdekeit szem előtt tartva változtatni a helyzeten, az új amerikai adminisztráció felállása után például sorozatban érkeznek a hírek a protekcionista intézkedésekről, amelyek korlátozhatják a világkereskedelem kibontakozását, visszavetve ezáltal a gazdasági növekedést is. Kínai oldalról ugyanakkor a tartalékok diverzifikációja felé tesznek lépéseket, ez azonban nem megy egyik napról a másikra. Amennyiben ugyanis Kína hirtelen elkezdené radikális mértékekben diverzifikálni tartalékait, úgy az nemcsak a dollárra gyakorolna jelentős inflációs nyomást, hanem egyúttal azt is jelentené, hogy az USD értékvesztésével a kínai tartalékok értéke is csökkenne (SCHIFFERES 2006).

China Investment Corporation Limited

A kínai kormány 2007-ben, nagyrészt a diverzifikáció jegyében állította fel a China Investment Corporationt (CIC), egy szuverén vagyongazdálkodó alapot a világ legnagyobb külföldi devizatartalékának központi kezelésére. A pekingi székhelyű társaság elsősorban ugyan még mindig amerikai kincstári értékpapírokba fektet be, de egyre fontosabb további célterületek világszerte a stabilan jövedelmező piacok, jelzálog alapok, és nagy hangsúlyt kap a hazai pénzügyi intézetek rekapitalizációja is. A cég egyelőre 200 Mrd USD-ral rendelkezhet, alapszabálya szerint nem investál külföldi légitársaságokba, telekommunikációs cégekbe és az olajszektorba (BusinessWeek 2009), ez azonban most változni látszik. A Reuters pekingi kiadása 2009 márciusában ugyanis arról cikkezett, hogy a China Investment Corporation diverzifikálni készül befektetési portfólióját az energia-, illetve nyersanyagpiacra való belépéssel. A tervezett váltásnak, melyet az alapkezelő egyik magas rangú hivatalnok, JESSE WANG jelentett be, több oka is van. Az egyik, hogy a cég eredetileg meghatározott, biztosnak, kockázatmentesnek vélt befektetési célterületei sokmilliárd USD-s veszteséget hoztak a Blackstone magán alapkezelő és a Morgan Stanley bedőlésével. A másik nyomós ok szintén a pénzügyi és gazdasági válságban keresendő, hiszen ahogy azt a bevezetőben említettem, a globális tőkehiány és bizalmatlanság miatt jelentősen megcsappant a kereslet a nyersanyagpiacokon is, és a válság ezen stádiumában WANG szerint az árak középtávú csökkenésével lehet számolni (MILES 2009). A tervezett diverzifikációt a Wall Street Journal cikke is alátámasztja, az újság szerint egyes hivatalnokok egyenesen azt indítványozták, hogy a tartalékokból egy olyan alapot hozzanak létre, mellyel a kínai energiaipari felvásárlásokat támogatják majd külföldön. Bármilyen formában is ölt majd testet az új politikai irányvonal, az minden bizonnyal újabb löketet ad majd annak a kormány által támogatott, az energia- illetve a nyersanyagok szektorba történő kínai beruházáshullámnak, mely csak 2009 februárjában 50 Mrd USD-t ki (BATSON, WILSON, CAREW 2009). A kutatási megfigyeléseim alapján úgy vélem, hogy Afrika sem fog kimaradni az újabb beruházási tortából, a következtetés alapját adó feltárást a későbbi pontokban mutatom be bővebben. A CIC ideai célpontjai között egyelőre egy-egy kanadai és ausztrál céget találunk.

3. A fejlődés fonák oldalai

A tanulmány számos pontján feltűnik Kína kapcsán a „belső stabilitás” kifejezés. Hogy e mögött milyen óriási társadalmi egyenlőtlenségek, és feszültségek húzódnak meg, azt a hely szűke miatt most csak említésszerűen igyekszem valamelyest érzékelteni. A téma szempontjából kulcsfontosságú megérteni ezen tényezők szerepét, ha ugyanis ezeket nem kezeli a Kínai Kommunista Párt (KKP) kellő odafigyeléssel, akkor azzal saját létét teszi kockára.

3.1. Társadalmi problémák

Pont fordítva, mint Európában, Kínában a keleti és déli régiók a fejlettebbek, a nyugati területek pedig az elmaradottabbak. A hajdan volt ipari központ, az északi Mandzsúria ma még inkább küszködik, mint hogy gazdasági reneszánszát élne. A felzárkóztató programok ellenére a termelés döntő többsége még mindig a part menti területeken összpontosul: A Jangce torkolatvidékén (Shanghai, Hangzhou, Suzhou, Ningbo) és a Gyöngy-folyó torkolatvidékén (Guangzhou, Shenzhen, Hongkong). Az egyes régiók közti egy főre jutó GDP-különbség 3-4-5-szörös is lehet.

A fejlettségi különbségek talán még inkább szembeötlőek, ha a város-vidék relációt vesszük górcső alá. Igaz, hogy Kína az egész földgömbön párját ritkító módon három évtized leforgása alatt – a Világbank szerint – mintegy 400 millió embert emelt ki az abszolút szegénységből, és hogy általában is nőtt az életszínvonal. Továbbá azt is meg kell említeni, hogy vidéken a családok nagy része önellátó. Azonban a mezőgazdaság fejlődése nem ér az ipar ugrásának nyomába, a gazdasági fejlődés meglehetősen eltérő dinamikát mutat a városokban és a falvakban. Az egy főre jutó GDP a városokban triplája a falusi átlagnak. Az óriási regionális és a város-vidék relációban fennálló egyenlőtlenségek mérséklésének majd megszüntetésének kulcsfontosságú kérdését nem véletlenül emelték a 11. ötéves Fejlesztési Terv (2006–2010) központi feladatává (WTO Trade Policy Review of China 2006).

A problémák szükséges velejárója az országos méreteket öltő migráció, és tekintve, hogy Kína akkora, mint egész Európa, ez a világtörténelem eddigi legnagyobb tömegmozgását jelenti (HIRN 2005). Óvatos becslések szerint is már 2004-ben minimálisan 80 millió parasztriből volt szó (FISHMAN 2005), azóta ez a szám 200 millió fölé dagadhatott (Central Intelligence Agency 2008). Ez óriási terhet ró a városokra, melyeknek nemcsak az évi mintegy 24 millió munkahely létrehozásával kell megbirkózniuk, hanem az embermilliók befogadásával, a bővülő középosztály új szokásaival is (például az autók térnyerése).

Népességnövekedés

Már az 1950-es évek végén tervben volt egy népességnövekedést szabályozó program, Mao azonban ezt a kínai nép elleni lépésnek nyilvánította, és végül elvetették az ésszerű és időszerű tervezetet (POLONYI 1982). Az eredmény az 1970-es évek végén bevezetett egy-gyermek-politika radikális, de már megkésett intézkedése volt, hogy visszafogják az addigra kontrollálhatatlan méreteket öltött, rohamos ütemű természetes szaporulatot. A törvény nem hozhatott azonnali eredményeket, ugyanis az óriási néptömeg miatt eleinte szinte lehetetlen volt annak betartatása. A 2000-es évek első évtizedében is még évente 10 millió nagyságrendű a kínai természetes szaporulat, ami egyrészt a növekvő életszínvonalnak tudható be, másrészt pedig annak, hogy a vidéken még mindig nehéz ellenőrizni az egész lakosságot. A munkahelyteremtés, a gazdasági növekedés fenntartása tehát jó ideig kulcskérdés lesz még, a népességnövekedés mindazonáltal „csak” rövid-, illetve középtávú probléma.

Az ENSZ 2005-ös előrejelzése szerint India népessége 2030 előtt meg fogja haladni Kínáét. A becslés szerint Kína populációja 2025-ben fog várhatóan tetőzni 1,441 milliárd fővel, 2050-re pedig előreláthatóan 1,392 milliárd fő lesz majd Kína népessége. India lakosság száma ekkor valahol 1,59 és 1,63 milliárd ember között lesz. Kína tehát le fog szorulni a „népességi trónról”, a második helyét azonban hosszú ideig egyik ország sem fogja tudni még csak megközelíteni sem. Ezt azért jelenthetjük ki viszonylagos biztonsággal, mert az előrejelzés szerint a harmadik pozícióját várhatóan 2050-ben is tartó Egyesült Államoknak is csak harmadannyi lakosa lesz, mint az akkori Kínának. Ha viszont azt az adatot is hozzávesszük a képhez, hogy a század deklóján nagyjából 9 milliárd ember fog élni a földön, akkor a kínaiak arányvesztése bizony szembetűnő lesz – nem beszélve Európáról, ahol jó esetben is stagnálni fog a népesség (TURNER 2005). Az, hogy a pusztán népességszámokból adódóan várható ipari súlyponteltolódás hova vezet majd, szinte lehetetlen megválaszolni 2009-ben, mindenesetre az olcsó kínai munkaerőnek már most egyre erősödő nemzetközi versenyhelyezettel kell szembenéznie.

Előregedés, nemi arányeltolódás

Talán a népességnövekedés kihívásainál is nagyobb kihívást jelent azonban közép- és hosszú távon az egykepolitika két következménye, melyek egyben a belső szociális stabilitás jelentős veszélyforrásai is. Az egyik, hogy ma Kína a világ egyik leggyorsabban öregedő országa, hiszen az életszínvonal emelkedése miatt a népességszaporulat inkább a kisebb halálozási, mint a magas születési rátának köszönhető, ez pedig azt jelenti, hogy rohamosan nő az idős lakosság aránya a fiatalokkal szemben. Az OECD előrejelzése szerint 2030-ra Kínában a 65 év fölöttiek aránya 16,32% lesz az össznépelességen belül (2008-ban ez az arány még 8,3% volt), az összes munkaerőhöz képest pedig 30%-os lesz az arányuk. Ez félelmetes adat, ha azt feltételezzük, hogy a 65 fölötti réteg nagy része inaktív lesz 2030-ban (OECD country statistical profiles 2008; Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal országjelentése 2009). Ez nagy társadalmi feszültségek forrása lesz, már most nagy fejfájást okozhat a kínai szociológusoknak és politikusoknak.

Az egygyermek-politika másik, sajátosan kínai csapdája a történelmileg kialakult társadalmi szokásokban gyökeredzik. A kínai nép hagyományosan patriarchális felfogású, a fiúgyermek jóval nagyobb megbecsülésnek örvend, mint a lány, aki mellé nem mellékesen hozományt is kell adni, mikor férjhez adják. Ezek az élő hagyományok az egykepolitika idején különös hátulütőt jelentenek, hiszen a különféle terhesség-megszakítási módszerek alkalmazásával egyre szembetűnőbbé válik a nemek közötti arányeltolódás. A Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal országjelentéséből kiolvasható, hogy 2008-ban már 40 millióval több férfi (és fiú) élt Kínában, mint nő (és lány). Saját kínai tapasztalataim szintén alátámasztják, hogy a jelenség jelenlegi stádiumában is nagy társadalmi feszültségeket vagy torzulásokat kelt, az első valódi egykegenerációk pedig csak mostanában (2009 környékén) érkeznek a párválasztáshoz, nem lehet tehát megjósolni, hova vezet a folyamat.

Végül pedig a társadalmi problémák között kell megemlíteni a nemzetiségi kérdést is. Kínában mintegy 90-100 millió nem han (kínai) ember él, melyek 55 nemzetiséget alkotnak. Az etnikai jellegű atrocitások alapja rendre az, hogy gazdaságilag kizsákmányolva és kulturálisan elnyomva érzik magukat (tibetiek, ujgurok, hujok...). A belső stabilitás egyik sarkalatos pontja a nemzetiségi kérdés, mely külön tanulmányokat igényel.

3.2. Gazdasági problémák

Kiindulópontom, hogy a kínai gazdasági csoda legfőbb mozgatórugója nem a belső fogyasztás bővülése volt, hanem a külföldi tőke beruházásai valamint a növekvő volumenű export. A folyamat eredményeképpen az ország tulajdonképpen a világ gyártóbázisává vált. A gyárak túlnyomórésze azonban az olcsó, és szinte végtelenül rendelkezésre álló, teherbíró munkaerőre alapozva épült. A külföldi befektetők természetesen nem szívesen telepítik ki csúcstechnológiára épülő termelésüket, illetve innovációs központjaikat saját bázisországukból. A kínai gazdasági növekedés emiatt sokáig inkább csak mennyiségi bővülést, mint minőségi fejlődést takart. A technológiaintenzív ágazatok térnyerése csak az elmúlt 5 évben vált igazán jelentőssé. A legtöbb kínai cég a nyugati versenytársakhoz képest kevésbé hatékony és jól irányított, következésképpen kevésbé versenyképes, ez fokozottan igaz az állami tulajdonú vállalatokra. Alapvetően ezek a tényezők határozzák meg a kínai kormányzat politikáját, mely kettős szorítóban van. Egyfelől biztosítania kell a tömegtermelésen alapuló gazdasági növekedést az új munkahelyek teremtésének kényszere miatt, más-

részt pedig egy időben a magasabb technikai színvonalon megvalósuló gyártás felé mutató szerkezetváltást is támogatnia kell, hogy valódi gazdasági hatalma és tárgyalópozíciója legyen a világban. Ehhez természetesen erős, innovatív hazai „bajnokcégekre” van szüksége. Az eszköztárát illetően kiemelten két fronton segíti ebben saját magánszektorát: egyfelől különösebb szigor nélkül eltűri a szellemi jogi visszaéléseket, melyekkel hihetetlen sebességgel képesek eltüntetni a kínaiak a „technológiai szakadékot”, ami még mindig fennáll a Nyugattal szemben, másfelől pedig a már említett Go Global kampánnyal.

Környezetvédelem, korrupció, minőség

A fent leírt torz gazdasági struktúra nem csak a nemzetgazdaságra, de az ország környezetére is negatív hatással van. Az olcsó munkaerőn és a természet kiaknázásán alapuló gazdasági növekedés nemcsak egészségtelen gazdasági szerkezetet szül, de hosszú távon ökológiai katasztrófával is fenyeget. A kínaiak alapvető érdeke a jelenlegi energiapazarló, környezetszennyező üzemek modernizációja (WTO Trade Policy Review of China 2006). DR. INOTAI ANDRÁS, a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézetének igazgatója 2009 februárjában egy könyvbemutató elmondta, hogy ha a környezeti hatásokat számszerűsítjük, akkor az éves, hivatalos kínai GDP-adatból több százalékot is levonhatunk. A vezetés így ezen a területen is egyre aktívabbnak mutatkozik.

Kína tartós megerősödésének meg kell említeni két további feltételét. Az egyik a korrupció visszaszorítása, a másik pedig a világban nem túlzottan nívós „kínai minőség” javítása. Kína a korrupciós világrangsorokban rendszeresen az utolsó harmad elején foglal helyet (Transparency International Bribe Payers Index 2008), a penetráció valódi mélységeit azonban meglehetősen nehéz felmérni. Annyi bizonyosnak tűnik, hogy a korrupció a közigazgatás minden szintjén jelen van és beivódott a mindennapi gyakorlatba. Különösen fontos Kína felelőssége Afrikában, ahol szintén rendkívül korrupt rendszerek működnek. Jogos a vád, hogy Kína exportálja rossz bevett szokásait a fejlődő partnereivel folytatott üzletelés során, hátráltatva, csapdába kényszerítve őket (is).

Nem kevésbé létfontosságú kérdés hosszú távon a kínai minőség imázsának ügye sem. A kérdés szintén külön tanulmányt érdemelne, itt csak egy beszédes, hivatalos (!) számadatot közlök, miszerint 2008-ban a munkahelyi balesetek miatt bekövetkezett halálesetek száma 91 172 volt Kínában (Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal országjelentése 2009).

III. FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

A gazdasági növekedés számos torz hatásának korrigálása mellett a kínai adminisztrációnak egy időben arra is vigyáznia kell, hogy egyáltalán fenntartsa a növekedést. A kontinens méretű ország belső stabilitásának kérdése ugyanis minden másnál fontosabb, a vezetés legfőbb legitimációja. Egy fejlődő ország növekvő gazdaságát pedig fűteni kell, akár egy kemencét. Ehhez azonban elengedhetetlen a nyersanyagbázisok, elsősorban persze az energiahordozók biztosítása. Ez a fejezet adja a logikai összekötő kapcsot az előzőekben leírt belső stabilitás és a IV. fejezetben következő kínai külpolitika és annak Afrika felé fordulása között. Lássuk tehát hogyan alakul Kína afrikai megjelenését elsősorban kiváltó nyersanyagigénye.

1. Kína fogyasztása

A bővülő ipari termelés következtében Kína nyersanyagétvágya is egyre növekszik. Az ország összesített részesezése a világ alumínium-, rézérc-, nikkel- és vasércfogyasztásában 1990-től 10 év alatt megduplázódott 7%-ról 15%-ra, 2005-ben elérte a 20%-ot (ZWEIG, BI 2005), 2009-re pedig már jóval meghaladta azt, igaz, a növekedés 2005 és 2009 között valamelyest lelassult. A Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal adatai szerint a főbb nyersanyagokat tekintve a következők szerint alakultak a növekedési ráták 2008-ban (Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal országjelentése 2009):

- 540 millió tonna hengerelt acél, 4,2%-os növekedés
- 5,38 millió tonna réz, 6,9%-os növekedés
- 12,5 millió tonna elektrolitikus alumínium, 4,3%-os növekedés
- 9,98 millió tonna etilén, 2,9%-os csökkenés
- 1,37 milliárd tonna cement, 3,5%-os növekedés

A megelőző időszakhoz képest visszafogottabbnak mondható növekedési arányok alátámasztják MAJOROS PÁL elméletét, miszerint a modern műanyag-technológiák térnyerése, és a szerkezetváltás következményeképpen megtörik a nyersanyagok felhasználásának növekedési lendülete. Ha az abszolút értékeket tekintjük, akkor ellenben látjuk, hogy még mindig növekvő felhasználásról beszélhetünk, és valószínűsíthető, hogy Kína középtávon sem tudja majd könnyen kivonni magát a nyersanyagok biztosítottóságának kérdésköre alól. Ez a körülmény pedig jelentősen meghatározza az ország orientálódását.

A példátlan gazdasági fellendülés magával hozta az urbanizáció felgyorsulását is, mely a dinamikus bővülő energia-, elsősorban az olajfelhasználásért is nagyban felelős. Az 1980-as években Kína volt Kelet-Ázsia legnagyobb olajexportőre, 1993-ban nettó olajimportőrré vált, 2004-ben a világ olajkereslet-növekedésének 31%-át adta (LUFT 2005 A), 2009-ben pedig már az USA után a föld második számú importőre Japánt is megelőzve. A Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal előzetes becslései szerint 2008-ban Kína összes energiafogyasztása 2,85 Mrd t szén energiaértékének felelt meg, ami 4%-kal magasabb, mint 2007-ben volt. A szénfelhasználás 2,74 Mrd, az olaj 360 M, a földgáz 80,7 M tonnát tett ki, sorrendben 3%, 5,1% és 10,1%-os bővüléssel. Az áramfogyasztás 5,6%-kal, 3450,2 Mrd kWh-ra növekedett (Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal országjelentése 2009). Óriási a kínai energiapiac. GAL LUFT amerikai nemzetvédelmi szakértő szerint 2010-re Kínában 90-szer (!) annyi gépkocsi fog futni az utakon, mint 1990-ben, ami 19%-os éves autópark-növekedést jelent. A kínai újautó-eladások már 2008 végére elérték az amerikai szintet (Pénzcentrum 2009), és az előrejelzések szerint Kínában 2030-ban több autó fogja róni az utakat, mint az Egyesült Államokban (LUFT 2005a). A motorizációt elősegíti továbbá az üzemanyagárak mesterségesen alacsonyan tartása is.

2. A tartalékok és az import megugrása

A Nemzetközi Energiaügynökség (International Energy Agency: IEA) Kínára vonatkozó adatai, valamint néhány, a Világgazdaságban 2008-ban napvilágot látott cikk alapján a kínai energiafelhasználás összességében növekvő tendenciát mutat. A szénfogyasztás dominanciája állandó, aminek következtében Kína, a világ legnagyobb szénfogyasztója, egyre inkább szénexportjának korlátozására kényszerül. Ezzel párhuzamosan pedig olajimportjának dinamikus bővülésének lehetünk szemtanúi, az összképet tekintve tehát az olaj- és gázfelhasználás bővülő arányú a kínai összenergiafogyasztás történetében.

A tanulmány központi témája szempontjából fontos a különböző afrikai vonatkozású összefüggések kiemelése. A Kínával való összehasonlításért kiválogattam a Nemzetközi Energiaügynökség hasábjai közül néhány afrikai ország adatait a bizonyított kőolajtartalékok bemutatására (1. táblázat). A táblázatból világosan kitűnik, hogy Kína készletei eltörpülnek az afrikai államok tartalékai mellett. Külön érdemes kiemelni, hogy csak a bizonyított készletekről van szó, Afrika óriási feltáratlan területek földje. Ezt Csád példája is mutatja, hiszen míg a World Oil „nem tud” az ott rejlő olajról, addig az Oil & Gas Journal 1500 milliárd hordóra teszi a bizonyítottan létező készleteket.

1. táblázat

Kína és egyes afrikai országok kőolaj- és földgáztartalékai (2007. január 1-én)¹

Ország	Kőolaj (10 ⁹ t)		Földgáz (10 ¹² m ³)	
	Oil & Gas Journal	World Oil	Oil & Gas Journal	World Oil
Kína	2,286	2,322	2 266	1 726
Algéria	1,753	1,703	4 582	4 567
Angola	1,143	1,333	57	116
Csád	0,214	0	0	0
Kongó (Brazzaville)	0,229	0,277	91	118
Egyiptom	0,529	0,515	1 657	1 909
Egyenlítői Guinea	0,157	0,251	37	97
Gabon	0,289	0,285	28	42
Líbia	5,923	4,996	1 492	1 465
Nigéria	5,174	5,314	5 153	5 227
Szudán	0,714	0,945	85	113
Afrika összesen	16,296	15,952	13 723	14 185

3. Előrejelzések

A kínai olajimport növekedési dinamikája óriási, ugyanakkor az IEA tanulmánya felhívja a figyelmet arra, hogy roppant nehéz megjósolni a valóban bekövetkező energiaügyi forgatókönyvet. Annyi mégis biztos állítható, hogy a kínai energiaigény nőni fog. Ennek mértéke olyan tényezők függvénye, mint a gazdasági növekedés ütemének lassulása, az ipari szerkezetváltás, a közlekedési és háztartási trendek alakulása, az elektromos berendezések, fűtőtestek, légkondicionálók elterjedése és így tovább.

¹ Forrás: Gulf Publishing Co., World Oil, Vol. 228, No.9 (2007 szeptembere); PennWell Corporation, Oil & Gas Journal, Volume 104.47 (2006. 12. 18.) Az ott szereplő mértékegységeket az alábbi szorzókkal számoltuk át metrikus mértékegységekre (az eredményeket kerekítettük): 7 hordó (barrel) ≈ 1 t (<http://de.wikipedia.org/wiki/Barrel>); 35,3 köbláb = 1000 m³ (http://de.wikipedia.org/wiki/Angloamerikanisches_Ma%C3%9Fsystem#Tabellen)

Az említett tanulmány és az OPEC által kiadott World Oil Outlook 2008 is három lehetséges scenáriót állított fel a világ olaj-, illetve energiafogyasztását illetően. Kínára vonatkozó becslések bár eltérnek, nagyságrendileg megközelítik egymást. 2030-ra a kínai olajimport volumenét például az IEA napi 13,1 millió, míg az OPEC 15,4 millió hordóra teszi. Bármelyik is valósul meg, óriási növekedést testesítene meg a 2006-os 3,5 millió hordóhoz képest. Igen valószínű, hogy 2030-ig Kína átveszi az Egyesült Államoktól az első számú energiafelhasználó, olajimportőr, olajfogyasztó címet. Meghökentő a World Energy Outlook előrejelzése, miszerint ahhoz, hogy Kína fedezni tudja a jövőben megnövekedő energiakeresletét, további 1300 GW-ot meghaladó kapacitást kell hozzáadnia a meglévőkhöz, ez pedig több mint 2006-ban az USA-ban üzembe helyezett kapacitások együttesével (World Energy Outlook 2007 China Insight). Óriási energiamentiségéről van szó, lássuk, hogyan tudja ezt Kína beszerezni.

IV. KÍNA POLITIKÁJA

1. A külpolitika alárendelése a belső stabilitásnak

Láthattuk tehát, hogy mennyire hajszálon egyensúlyozik a KKP, amikor a belső stabilitásról és a fenntartható fejlődésről van szó. Egyszerre több politikát kell összehangolni, radikális változásokat fokozatosan végrehajtani. Ez óriási tervező munkát igényel, a gazdasági és társadalmi mechanizmusok finomhangolását. Paradox módon egyszerre kell véghezvinni a gazdaság struktúraváltását, a technológia-intenzív termékek gyártása felé, illetve a munkaintenzív gyártás további szélesítését is a munkanélküliség enyhítésére. A gazdaságot tehát muszáj tüzelni, ráadásul a modern műanyag-technológiára áttérő vállalatok nagy része egyelőre külföldi, így a kínai cégek továbbra is igénylik a nyersanyagokat. Több szempontból is időszerű tehát a hazai vállalkozásokat támogató Go Global kampány, mert az egyszerre kívánja biztosítani a gazdaság növekedéséhez szükséges nyersanyagokat, valamint a kínai cégek nemzetközi versenyképességének növelését. Nem meglepő tehát, hogy külpolitikáját nagy részben a belpolitika szolgálatába állítja Kína. Igaz, ha mindent sikeresen hajt végre, akkor vállalatai erősödésével egyúttal az ország külpolitikai tárgyalópozíciói is megszilárdulnak.

A folyamat azonban nem ennyire egyszerű. Ha egy kicsit más megvilágításba helyezzük Peking szituációját, láthatjuk, hogy Kínában egész más az állam szerepe a gazdaságban, mint Nyugaton. POLONYI PÉTER, aki 7 évet élt diákként Pekingben, ott szerezte meg diplomáját, majd 20 éven át dolgozott a magyar külpolitika szolgálatában Kína-szakértőként, az 1970-es évek végén úgy vélte, hogy Kína a nyugati fejlődési modellt fogja követni. Nézetével nyilván nem volt egyedül, saját bevallása szerint viszont a valóság lassan világossá tette, hogy Kínában soha nem fog az állam annyira a gazdaság háttérébe kerülni, mint Nyugaton. Egészen bámulatos, de Kínának úgy sikerült az elmúlt évtizedekben sokszor kétszámjegyű gazdasági bővülést produkálnia, hogy közben megmaradt központilag irányított gazdaságpolitikája, olyan kulcsintézményekkel, mint a párt Külügyek Kis Vezető Csoportja (Foreign Affairs Leading Small Group). Ennek a szervnek mai tevékenysége azonban jelzi számunkra, hogy a kínai vezetők ma már nem tudják megkerülni a gazdaság fő szereplőit, ugyanis számos olyan konferenciát szerveznek, ahol akadémikusokat hoznak össze az üzleti élet vezetőivel, a katonasággal és a kormánnyal, hogy a KKP legfelsőbb szintjeinek dolgozzanak ki stratégiákat (ZWEIG, BI 2005). A kommunista veze-

tés tehát képes volt létrehozni egy plurálisabb környezetet annak érdekében, hogy megteremtse a belső egyensúlyi helyzethez szükséges fenntartott gazdasági növekedés összehangoltságát, valamint hogy a szintén a belső biztonság megóvását szolgáló külgazdasági stratégiában a cégek partnerként vegyenek részt. Ez a rendszer egyelőre úgy tűnik, hogy minden félnek üdvös, de a vezetésnek egyértelműen egyre több akadály között kell egyensúlyoznia. Lássuk először, hogyan született a már többször említett Go Global kampány.

Go Global! - 走出去!

Alapvető gazdasági dilemma a külföldi tőke beengedése, illetve ennek módjának a megválasztása. Sokszor ugyanis a fejletlen hazai iparágak nem képesek felvenni a versenyt a modern módszerekkel gyártó multinacionális cégekkel, ezért a fejlődő országok sokszor folyamodnak importkorlátozásokhoz, vagy a beáramló működő tőke irányának szabályozásához. Az ilyen jellegű intézkedések, például nevelővámok alkalmazása, azonban könnyen a hazai gazdaság „ellustulásához” vezethet, ugyanis ha nincs, ami versenyhelyzetet támasszon, akkor semmi nem ösztönzi a vállalatokat a fejlesztésre. Egy fejlődő gazdaságban pedig, ahol még nem terjedt el a modern, proaktív gazdasági szemlélet, nem is fognak fejlődni ezek a cégek.

Hasonló problémakörrel szembesült Kína is az elmúlt időszakban. A távol-keleti hatalom a fokozatos, de tág kapunyitást választotta a külföldi cégek előtt. Az óriási mértékű, 2006 és 2008 között évente mintegy 60 Mrd USD-t kitevő külföldi működőtőke-beáramlás (MAJOROS 2008) eredményeképpen viszont sok kínai cég került külföldi kézbe, gyakran a legjobbak (Transindex 2007). A talpon maradt kínai vállalkozásoknak fel kell venniük a versenyt, ami nemzetközi tapasztalatok híján igen nehéz a transznacionális cégek ellenében. A Chinese Federation of Enterprises elnöke, CHEN JINHUANAK 2005-ben tett kijelentése is mutatja: *„Kína 500 legjobb vállalkozása jóval alulmarad nemzetközi összehasonlításban a méret, a termelékenység, a profitabilitás, a menedzsment és a versenyképesség terén”* (SLEIGH 2005 p. 6).

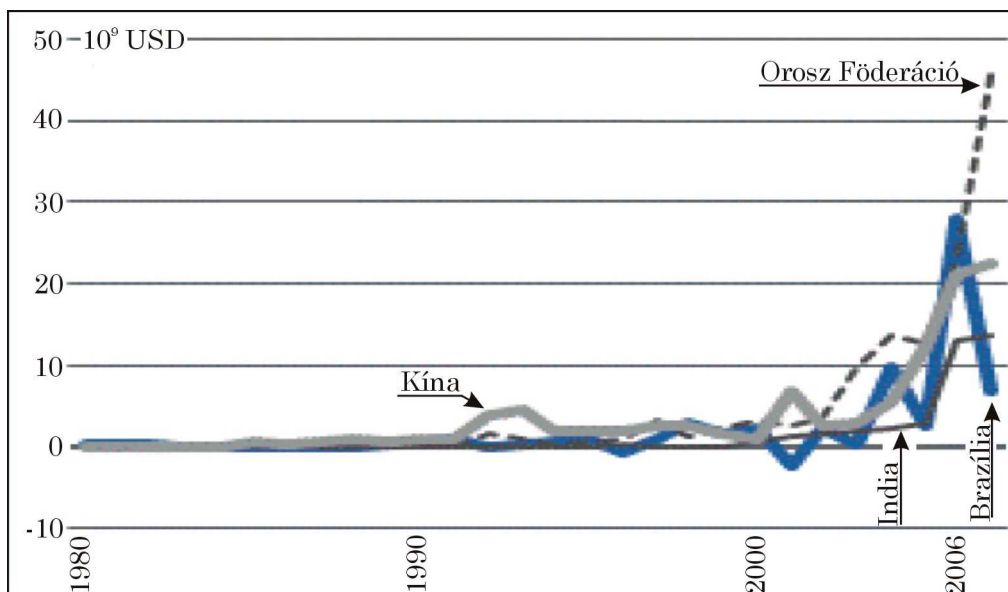
A kínai kormányzat tehát felismerte, hogy versenyképpé kell tennie saját vállalkozói rétegeit annak érdekében, hogy Kína ne csak a multinacionális cégek fő exportbázisa legyen. Kínának alapvető érdeke, hogy erős hazai vállalatokat teremtsen, melyek segítenek megalapozni világgazdasági, majd világpolitikai súlyát. Ebben a szellemben indították útjára a Go Global kampányt 2003-ban, amely elsősorban olyan hazai cégeket ösztönöz arra, hogy 2010-ig világcéggé váljanak, amelyek külföldi beruházók előtt zárt szektorokban tevékenykednek. Ilyen területek például a telekommunikáció, a hadiipar vagy az energia. 2005 júniusában kelt a Kínai Gazdasági Minisztérium által kiadott jelentés, mely szerint a Kínát elhagyó export többsége külföldi márkájú. A New York Times közölte, hogy a helyzet javítására a minisztérium felhívást intézett a kínai cégek felé az export megindítására, minden régiót és minden iparágat utasítottak a saját „híres márkájának” (名牌) fejlesztésére és exportjára. „Ki kell alakítanunk saját, független híres márkáink olyan körét, mely nemzetközi befolyásra tud szert tenni”, áll a kiadott dokumentumban (BARBOZA 2005). Fontos továbbá, hogy a kínai termelők szervesen, tulajdonszerzéssel bekapcsolódjanak a nemzetközi elosztóhálózatokba.

A SASAC¹ állami ügynökség feladata irányítani az általa ellenőrzött 161 vállalat átstrukturálását „30-50 olyan nemzetközileg is versenyképes céggé, amely saját szerzői jogokkal és márkánévvel rendelkezik”. Így hangzott LI RONGRONG, a SASAC elnöke célkitűzése 2007-ben (Transindex 2007). Kína „állami tulajdonú, de nem államilag irányított” címkével megjelölt, úgynevezett nemzeti bajnokcégei egy sor központilag nyújtott előnyt élvezhetnek a globalizálódásuk révén, így hozzáférhetnek központi információmegosztó hálózatokhoz, hazai adókedvezményeket kapnak, olcsó, alacsony kamatozású hitelekhez juthatnak a nagy állami bankok révén. A több mint 2000 Mrd USD-os hivatalos devizatartalékokat elnézve ez utóbbi nem lebecsülendő háttérrel jelent. 2004 decemberében a Kínai Fejlesztési Bank (China Development Bank) például 10 Mrd USD-os kölcsönt bocsátott a Huawei rendelkezésére, hogy fedezze annak külföldi operációit. Habár sok a kudarcba fulladt kezdeti üzlet, az Accenture amerikai konzultációs cég szerint például a kínai cégek külföldi joint-venture vállalkozásainak mintegy kétharmada sikertelen, azért már most jó néhány jelentős eredményt is elkönnyvelhetnek a kínaiak. Az egyik legjelentősebb, szimbólumszerű üzlet a Lenovo 2005-ös akvizíciója, melynek során felvásárolta az IBM személyi számítógépgyártó részlegét, mellyel kapásból a világ 3. számú gyártójává lépett elő (SLEIGH 2005). Szintén említést kell tenni a Haier példájáról, mely azon kevés kínai cég közé tartozik, mely olyan fejlett piacokon tudott gyökeret verni hosszú évek marketingtevékenységével, mint az Egyesült Államok, Japán vagy Dél Korea (People’s Daily 2009). Arról is sorra érkeznek a sajtóhírek, hogy államilag támogatott kínai autógyártók igyekeznek lecsapni a bajba jutott amerikai óriáscégek európai leányvállalataira (Volvo, Saab).

Részben a Go Global kampány sikerét is jelzi, hogy a külföldi befektetések terén a többi BRIC (Brazília, Oroszország, India, Kína) országhoz képest Kína jóval előrébb tart. A képhez hozzátartozik az is, hogy Kína nagyságrendekkel nagyobb KMT-potenciállal rendelkezik ezeknél az országoknál, mely elsősorban a kínai gazdaság jóval nagyobb méretének, a nagyobb növekedési ütemnek és legfőképpen az óriási kereskedelmi aktívumnak, a nagyrészt emiatt felhalmozódott hatalmas devizatartalékoknak köszönhető (JÄGER 2009). Az 1. és a 2. ábra jól mutatja Kína helyzeti előnyét. A World Factbook szerint 2007 végéig közel 7000 kínai vállalat mintegy 118 Mrd USD-nyi közvetlen beruházást hajtott végre a világ 173 országában. 2008-ban ezt a számot jelentősen növelte Kína, a Xinhua hírügynökség szerint ugyanis ebben az évben a kínai befektetők által végrehajtott külföldi befektetések elérték a 40,7 Mrd USD-t, ami 63,6%-os növekményt jelent éves bázison számolva (Xinhua 2009).

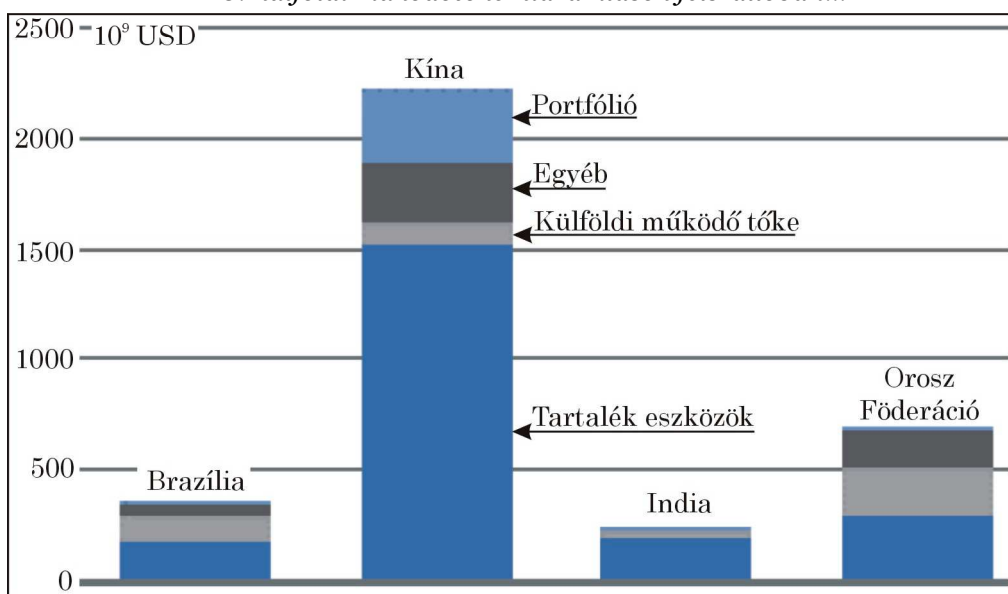
A Go Global kampány annak a külgazdasági stratégiának (is) az egyik sarokköve, mely a nyersanyagok, legfőképpen pedig az energiahordozók biztosítását irányozza elő a kínai gazdaság növekedése számára. A II. fejezetben tárgyalt China Investment Corporation is egyre inkább bekapcsolódni látszik ebbe a folyamatba, de már 2009-et megelőzően is jelentős külföldi hadjárat indult el. Ennek egyik ékes bizonyítéka 2006-ban a PetroChina (a három nagy kínai olajcég közös hongkongi leányvállalata) több mint 10 Mrd USD-os külföldi befektetése, köztük egy nagy oroszországi (Udmurtneft) és egy kazahsztáni (a kanadai Nations Energy felvásárlása révén) szerzemény (Transindex 2007). Mellékesen jegyzem meg, hogy a közölt számok természetesen csak a bejelentett tranzakciókból tevődnek össze.

¹ SASAC: State Assets Supervision and Administration Commission, az Állami Tulajdonú Eszközök Felügyeleti és Irányító Bizottsága.

1. ábra

BRIC: külföldi működőtőke-kiáramlások felszállóban...¹

2. ábra

*A kínai és indiai külföldi működő tőkének jelentős „felzárkózási” potenciálja van...
(Bruttó külföldi eszközök, Mrd USD, 2007)¹*

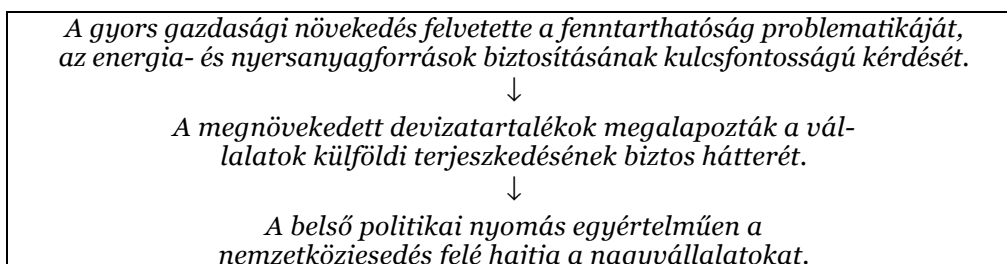
¹ Forrás: Deutsche Bank Research, Markus Jäger: BRIC outward FDI - the dragon will outpace the jaguar, the tiger and the bear, 2009. 02. 09.

A tanulmány témavezetése itt rákanyarodik az energiahordozók, elsősorban a kőolaj szerepére. Bemutatásra kerül Kína forrásdiverzifikációja, azaz a világban eddig tett lépései a kőolaj-ellátás biztosítása felé. Itt a hely szűke miatt csak annyit jegyzek meg, hogy Kína nagy mértékben függ a közel-keleti olajtól, és ezt a ráutaltságát igyekszik diverzifikációval, a világ különböző pontjain történő energiaipari beruházásokkal csökkenteni. Ezen politika átlátására nem csak azért van szükség, hogy a fekete kontinens felé fordulás okai világosak legyenek, hanem azért is, hogy ugyanakkor az is láthatóvá váljék, hogy az Afrika-politika csak egy mozaikjele Kína globális stratégiájának, mely a nyersanyagok megszerzésére irányul. Látni fogjuk, hogy Afrika egyre fontosabb részét képezi ennek a mozaiknak, és hogy még igen nagy tér van a kínai-afrikai kapcsolatok szélesítésére, mélyítésére. Afrika potenciálja óriási.

2. Miért éppen Afrika?

Kína közeledése Afrikához nem teljesen új keletű. Már XV. századi kínai térképeken megjelenik Kelet-Afrika partvidéke, sőt, még a Jóreménység-fok is (POLONYI 2008). A „kínai KOLOMBUSZ”, ZHENG HE utazásaival azonban lezárult Kína tengeri hegemoniája, és a világot végül az európaiak fedezték fel és hódították meg, de ez egy másik történet. A lényeg, hogy Kína bezárkózott, legközelebb a XX. században érintkezett a két földrész, amikor MAO a magukat kommunistának valló afrikai rezsimeket támogatta. Legjelentősebb emléke a korszaknak a Tanzániát Zambiával összekötő vasútvonal megépítése, amit egyébként most is kínai cég újít fel (BLENFORD 2007), de épültek még stadionok, utak és kórházak is kínai pénzből. Miután MAO elnök „csalódott az afrikaiakban” (KRAJCSÁR 2006), elfordult tőlük. A kapcsolatok a '90-es években kezdtek ismét megélni. Az 1999 és 2009 között eltelt 10 év sűrű magas rangú látogatásai jelzik a közeledés jelentőségét. A 2006-os esztendő a kínaiak el is keresztelték „Afrika Évének”. HU JINTAO elnök felkereste Kenyát, Marokkót és Nigériát, WEN JIABAO miniszterelnök hét afrikai országba látogatott el, de LI ZHAOXING külügyminiszter is bejárta Nyugat-Afrikát. A Pekingben megrendezett novemberi FOCAC¹-csúcson az afrikai államok zöme a legmagasabb rangon képviseltette magát.

De tulajdonképpen miért is vált Afrika ilyen fontossá Kína számára? A helyzet röviden így fest:

Ha megvizsgáljuk a Föld térképét, nem találunk még egy ekkora földrészt, ahol ennyi nyersanyag lenne egy helyen (vas, réz, cink, króm, mangán, kobalt, platina, gyémánt, olaj, gáz, fa, elefántcsont), legalábbis amihez a kínai cégek könnyen hozzáférhetnének. Kínának a világ fejlett részén, legalábbis egyelőre, biztosan nem lesz

¹ FOCAC: Forum On Chinese-African Cooperation, a Kínai-Afrikai Együttműködés Fóruma.

jogosultsága a stratégiai fontosságú (energia)vállalatokhoz való hozzáféréshez, kínáljon bármekkora összeget (Unocal-ügy, Rio Tinto-ügy). Marad a térképen tehát a fejlődő világ, ahol azt látjuk, hogy a többi BRIC ország szintén nagy ütemben megvalósuló fejlődésének következtében legalább annyira versenyt támaszt Kínának, mint amennyi nyersanyag-kiaknázási lehetőséget kínál neki. A közép-ázsiai régió hagyományosan Oroszország, míg a latin-amerikai hagyományosan az USA gazdasági befolyása alatt áll. Ezeken a területeken Kína megjelenése keresleti alternatívát kínálhat a célországoknak, sok esetben viszont nagyhatalmi érdekkellentétek korlátozhatják a kínai térnyerést. A Közel-Kelet a világ legszűfoltabb régiója, ahol az olajimportáló országok sorban állnak a készletekért. A kínai beruházások céltérképén marad tehát Afrika, annak is főleg a Szaharától délre eső része, mely ásványkincsekben a leggazdagabb, politikailag pedig a legkevésbé stabil terület. Több országban a politikai instabilitás olyan gazdasági kockázatot jelent, amit a nyugati cégek csak ritkán vállalnak. Hiába rejt rengeteg kincset az afrikai föld, a piac még messze nem telített. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy aki mer, az nyer. A kínaiak pedig mernek. Az elmaradott körülmények sem jelentenek akadályt, hiszen sokszor Kínában sem állnak a helyzet magaslatán ilyen téren, elég, ha csak a több ezer illegális szénbányára gondolunk. A lényeg, hogy egyszerűen, logikusan levezethető, mi áll a világ-sajtót és a nyugati politikusokat egyre inkább foglalkoztató kínai Afrika-invázió hátterében. Kína a kapitalista világba meglehetősen későn érkezett, úgynevezett late comer-nek számít, így nincs sok választása, a szabad forrásokra viszont éppen ezért igyekszik minél előbb rátenni a kezét.

3. A FOCAC és Kína hivatalos Afrika-politikája

A kínai vezetők 2000-ben elérkezettnek látták az időt egy olyan kínai-afrikai fórum létrehozására, mely hivatalos kereteket biztosít Kína Afrika-politikájának. Véleményem szerint ez a platform egy igazán kínai és kiváló lépés volt. A FOCAC a lehető legjobb kommunikációs csatorna a kínaiak számára mind az afrikai, mind a kívülálló országok irányában. A fórum segítségével ugyanis Kína egy helyen és egyszerre minden fontos félnek, tehát hatékonyan, tudja mindennemű afrikai tevékenységét úgy feltüntetni, hogy azok emeljék saját imázsát, vagy bizonyos esetekben kevésbé csorbítsák azt. A gyakorlati haszna természetesen vitathatatlan a szervezetnek, hiszen legalább háromévente összehozza a fő döntéshozókat, ezen kívül egyúttal kiváló górcsőbe is a kínaiak afrikai jelenlétének és tevékenységének. A FOCAC honlapja azt írja, hogy Kína és az afrikai államok kapcsolatainak szorosabbra fűzését Peking kezdeményezte néhány afrikai nemzet javaslatára (is), hogy a gazdasági globalizáció új kihívásainak leküzdésére közösen léphessenek fel, és hogy a barátságos együttműködés keretein belül elősegítsék egymás stabilitását, valamint békés előrehaladását. A Dél-Dél együttműködés egyik példájának tekintett fórum főbb jellemvonásait két pontban foglalja össze a weboldal:

- Célratoró és szélesedő együttműködés folyamatos párbeszéd mellett.
- Egymás kölcsönös támogatása folyamatos politikai párbeszéd és gazdasági együttműködés mellett az egyenlőség jegyében.

2004 novemberében Kína megalapította a Kína-Afrika Üzleti Tanácsot (China-Africa Business Council) az ENSZ Fejlesztési Programjával karöltve, hogy afrikai beruházásokra ösztönözze a kínai magánszektort. Peking a Tanácsot a hivatalos Guangcai szegénysegellenes programja szellemiségének egyedülálló, intézményesült megnyilvánulásaként értékeli. Kína felállított továbbá 10 befektetés- és kereskedelemösztönző központot a szubszaharai területeken, melyek tanácsadással, az adminisztratív kötelezettségek egy-

szerűsítésével és speciális pénzalapokkal segítik a kínai vállalkozások afrikai tevékenységét (GILL, REILLY 2007). A fejezet 1. pontjában leírt Go Global politika szintén afrikai terjeszkedésre ösztönzi a kínai vállalkozásokat, 2009-ig mintegy 1000 kínai cég volt érdekelt különböző afrikai projekteken (People's Daily 2008).

A 2006-os esztendő fontos állomás a modernkori Kína-Afrika kapcsolatok történetében. Még az év elején közzétett a Kínai Külügyminisztérium saját honlapján egy dokumentumot, mely taglalja Kína hivatalos Afrika-politikáját (Kínai Külügyminisztérium 2006). Azt a feltevést, hogy a kapcsolatokat a kínaiak dominálják, és hogy az események egy koherens politikai kommunikációs stratégia mentén zajlanak, alátámasztani látszik az a tény, hogy ez a januárban közzétett írás kísértetiesen hasonlít arra a kiadványra, melyet ugyancsak 2006-ban, a FOCAC harmadik, pekingi csúc sát követően adtak ki a szervezet cselekvési terveként (FOCAC 2006). A két dokumentum nagyjából átfedi egymást, szinte minden elképzelhető politikai területen együttműködési szándéknyilatkozatnak tekinthetők. Disszertációmban saját szemszögből elemzem a két kiadvány legfontosabb részpolitikáit: az élelmiszerbiztonság, az infrastruktúra, az energiapolitika, az emberi jogok és fegyverkereskedelem, a kulturális együttműködés és a segélyezés területét. Itt csak röviden, pontokba szedve összegzem Kína Afrika-politikájának legfőbb jellegzetességeit:

- Az említett 2006-os pekingi FOCAC-csúcson 48 afrikai állam a legmagasabb szinten képviseltette magát, ami önmagában jelzi a kétoldalú kínai-afrikai kapcsolatok rohamosan növekvő jelentőségét.
- HU JINTAO és WEN JIABAO, azaz a legrangosabb kínai vezetők is többször hangsúlyozták Kína békés felemelkedésének alapelvét, a más országok belügyeibe be nem avatkozás eszméjét. Ezen elven az összes afrikai ország feltétel nélkül meghívót kapott a FOCAC 2006-os csúc sára, természetesen azok kivételével, akik elismerik Tajvant. Ez az attitűd általában kivívja az afrikai vezetők szimpátiáját, mivel a nyugati hatalmak jóval keményebben támadják a kormányokat belpolitikai tevékenységükért. Ugyanakkor nem nevezhető problémamentesnek a kínai-afrikai viszonyrendszer sem. A leggyakrabban hallható afrikai kritika Kína növekvő jelenléte kapcsán, hogy egyes cégeknek nincsenek környezet- és munkavédelmi előírásai, sokszor előnyben részesítik a kínai munkaerőt a helyivel szemben, valamint hogy az olcsó kínai áruk tönkreteszik a helyi ipart. Ezekre a vádakra reagálva a kínai kormányfő ígéretet tett az afrikai vezetők előtt a csúcson arra, hogy kötelezik a kínai cégeket a környezetvédelmi normák betartására, valamint hogy felveszik a harcot a korrupcióval az afrikai projektek átlátható megvalósulása érdekében (HARSCH 2007).
- Kínának van Afrika-politikája, Afrika 53 országának viszont természetesen nincs, és nem is lehet közös Kína-politikája. Ez a körülmény alapvetően magasabb tárgyalási pozícióba helyezi a távol-keleti óriást.
- A kedvezményes kínai kölcsönök és infrastrukturális projektek lekötelezik a legtöbb afrikai országot, Kína pedig többszörösen jól jár, hiszen nemcsak hazai cégeit és részben munkavállalóit juttatja biztos bevételi forrásokhoz, de bankjai is lendületben maradnak, az otthoni ipar gazdag nyersanyagbázisokhoz jut, a megszerzett politikai befolyást pedig számtalan területen lehet majd kamatoztatni.
- Az ENSZ különböző fórumain kölcsönösen segítik egymást Kína és a régi-új afrikai szövetségesei. Ezt a szándékukat hivatalosan is kinyilatkoztatták a felek a FOCAC 2006-os pekingi csúc sa után kiadott Action Plan¹ nevű dokumentumban.

¹ Cselekvési terv.

- A „non-interference”, azaz a kínai be-nem-avatkozási politika sok elnyomó afrikai kormányt Kína felé fordít, gondoljunk csak a dárfúri vérengzésekre. A szudáni kormány felett őrködő Kína miatt (is) az egész nyugati világ 6 éven keresztül gyakorlatilag tétlenül szemlélte 300 000 ember halálát és több millió másik nyomortáborokba való kényszerülését.
- 2007 óta Kína a megnövekedett nemzetközi kritika áradatában hajlandónak mutatkozik nyomást gyakorolni az elnyomó afrikai diktátorokra (MONTESQUIOU 2007). Jelentős szerepe volt például abban, hogy 2007-ben sikerült elérni az ENSZ-békemisszió bebecsáttatását Szudánba (Népszabadság 2007). Ezek a lépések jelzik, hogy Kína kész rugalmasan változtatni stratégiáját egyensúlyozva a nyugati „felelős nagyhatalom” kifejezéssel fémjelzett elvárások és saját gazdasági és geopolitikai érdekei mentén.

4. Kína afrikai térnyerése

Ma már Afrikának nincs olyan szeglete, ahonnan túl messze kéne menni, hogy kínaiakat vagy kínai érdekeltségeket találjunk. Zambiában rezet bányásznak, Gabonban vasércet, Angolában olajat finomítanak, Kongóból fát termelnek ki kínaiak és folytatódhatna a sor sokáig. 2006-ig Kína 44,4 Mrd RMB-t fordított több mint 800 afrikai projekt finanszírozására, köztük textilgyárak építésére, vízerőművek, stadionok, kórházak és iskolák létesítésére (HE 2006).

4.1. A tőkebefektetések növekedése

A 2008-as World Investment Report (WIR) mintegy 22 Mrd USD-ra becsüli a 2007-ben Kínából származó működő tőkét (ugyanazt az adatot a hivatalos kínai statisztikák 25 Mrd USD közelébe teszik), mely nagy részben stratégiai kitermelőeszközök (bányák) megszerzésére irányult Afrikában és Latin-Amerikában. Bár 1997 óta Hongkong szintén Kína része, a déli városállamot nem szokás a szárazföldi Kínával összevontan emlegetni a statisztikai kimutatásokban, így a fejlődő országok közül a legnagyobb KMT-forrás továbbra is Hongkong volt 2007-ben, 53 Mrd USD-os mutatóval (World Investment Report 2008 p. 50). Az anyaország azonban egyre inkább megközelíti Hongkongot. A hivatalos kínai statisztikák szerint 2008-ban már a kínai kiáramló működő tőke (a pénzügyi szektort leszámítva) 40,7 Mrd USD-t tett ki, ami csaknem 64%-os bővülés éves bázison számolva (Xinhua 2009). Ki kell persze várni az év végét, de nem lennék meglepve, ha a gazdasági válság ellenére ez a szám 2009-ben folytatná dinamikus növekedését, hiszen Kína több mint 2000 Mrd USD-os tartaléka óriási lehetőség lehet egy olyan időszakban, amikor az árak padlón vannak és minden piac befektetőkre szomjazik. 2009 áprilisára Kína a térségében csaknem az összes országgal megkötötte valutáris megállapodásait, mely a szakértők szerint óriási lépés az RMB globális pénzügyi pozíciójának erősítése felé. Mind tehát rövid távon, mind hosszú távon nyomós érvek szólnak Kína gazdasági és pénzügyi térnyerése mellett. Csakúgy, mint a vizsgált reláció másik oldala, Afrika gazdasági és politikai jelentőségének további növekedése mellett. A kontinensen 2007-ben az addigi legnagyobb mértéket öltötte az akkor már három éve töretlenül felfelé ívelő KMT-beáramlás. Az 53 Mrd USD értékű működőtőke-beáramlást több tényező együttes hatásával magyarázza a WIR-jelentés: a nyersanyagok piacának globális növekedésével, a vállalati befektetések jövedelmezőségének általános javulásával és a befektetésbarát környezettel (World Investment Report 2008 p. 38).

Minden körülmény egybevágh tehát ahhoz, hogy a kínai tőke rátaláljon Afrikára, a kínai kormány pedig biztosítja a szükséges politikai támogatást ehhez. Nézzük sor-

ban, hogyan egyesítette Kína kulcspolitikáit egyedülálló módon Afrikában: A 2000-es évek elején elindította a Go Global kampányát, hogy sikeres, kínai multinacionális vállalatok szülessenek. Ezzel párhuzamosan, nagyrészt azért, hogy saját iparának nyersanyagigényét biztosítsa, elkezdte az Afrikához való diplomáciai közeledést. Segély- és fejlesztési politikáját egyesítette gazdasági és geopolitikai stratégiájával, az afrikai vezetők számára eladhatóvá alakította, és kész is volt a rendszer. A nagy kínai állami bankok az óriási tartalékokból támogatják a szintén nagy kínai, általában állami vállalatok által kivitelezett afrikai fejlesztési projekteket. Ez által nemcsak a kínai bankok, de a nagyvállalatok is elkezdnek valóban transznacionálissá válni, az afrikai kormányok lekötöztették, nem egy esetben nyersanyagokkal fizetnek az épülő infrastruktúráért¹, ez pedig tüzei a kínai ipart, mert végső soron ez mindennek a mozgatórugója. Kína tehát bámulatosan valósítja meg célkitűzéseit, mely rövidtávon működni látszik. 2007-ben a Kínai Export-Import Bank (Export-Import Bank of China) több mint 300 afrikai projektet finanszírozott, ez a bank összes kintlévőségének majdnem 40%-át teszi ki, a beruházások döntő többsége pedig erőforrásokban gazdag országokba irányult (World Investment Report 2008 p. 44).

Kína Afrikába irányuló működő tőkéje az 1990-es évek elején még csak évi 14 millió USD körül mozgott. Az évtized végére ez a szám elérte az évi 107 M USD-t. 2000-től Kína nemzetközi beruházásai mértékének növekedésével folytatódott a gyors ütemű bővülés Afrika irányában is. A 2003 és 2006 közötti időszakban kínai vállalkozások évente átlagosan 326 M USD-t fektettek be afrikai országokban, így 2006 végére az összes kínai eredetű afrikai működő tőke állománya elérte a 2,6 Mrd USD-t, ám ez a szám ekkor még mindig csak az összes külföldi tőkeállomány 1%-át tette ki Afrikában (OECD Investment Policy Reviews China 2008). Ha viszont JOSHUA KURLANTZICK adatait vesszük alapul, akkor jelentősebb a kínai részarány, hiszen ő már 2006 végén 6 Mrd USD-re teszi a kínai tőkeállományt a fekete kontinensen (KURLANTZICK 2006). A 2007 júniusában 5 Mrd USD alaptőkével létrehozott Kína-Afrika Fejlesztési Alap pénzeit Afrikában befektetni szándékozó neves kínai cégek vehetik igénybe. 2009 első negyedévéig a földrészen 20 projekt indult el annak támogatásával, 2009 áprilisában pedig Kína elhatározta, hogy újabb 2 Mrd USD-ral tőkésíti fel az alapot (CRYSTALS 2009).

A kínai vállalkozások afrikai beruházásai nagyjából két csoportra oszthatók. A legtöbb befektető viszonylag kis magáncég, melyek méretükből is adódóan csak kis volumenű beruházásokat képesek végrehajtani. Ezek a vállalkozások jellemzően a könnyűiparra, kiskereskedelemre és a vendéglátásra koncentrálnak. Hétköznapi megfogalmazásban ők azok a kínaiak, akik azért mennek Afrikába, hogy ott kínai ruhaboltot vagy éttermet, esetleg textilüzemet nyissanak. Az általuk végzett beruházások általában nem kerülnek be a statisztikákba, így meglehetősen nehéz pontos kimutatást végezni. Számukat illetően is csak becslésekbe lehet bocsátkozni. Jan KURLANTZICK szerint a zambiai kínai populáció például 1996 óta tíz év alatt 3000 főről 30000-re növekedett, a Dél-Afrikai Köztársaságban pedig már 300 000-en élhettek 2006-ban. A beruházások másik nagy csoportját a fajsúlyosabb befektetéseket végrehajtó, általában nagy, szinte kivétel nélkül állami cégek alkotják (KURLANTZICK 2006). Ezek a beruházások vonják magukra a nemzetközi sajtó figyelmét, különösen a nagy, nyersanyag-kitermelést célzó projektek. Az Afrikában

¹ A rendszert „Angola-modellnek” keresztelték el, ebben az országban kezdte Kína alkalmazni a stratégiát először, 2002-ben.

aktív mintegy 1000 kínai vállalkozás közül nagyjából 100 állami cég (OECD Investment Policy Reviews China 2008).

Ha a kínai cégek afrikai beruházásainak földrajzi megoszlását nézzük, akkor azt látjuk, hogy bár 2006-ig 48 afrikai ország szerepel a fogadó országok listáján, a beruházások értékét tekintve jelentősen kiemelkednek azok, melyek nyersanyagokban és erőforrásokban gazdagok. Az öt legnagyobb kínai tőkét felvevő afrikai ország mind nyersanyagban gazdag ország. Algéria, Nigéria, a Dél-Afrikai Köztársaság, Szudán és Zambia 2006 végén az összes kínai tőkeállomány 54,6%-át adta Afrikában. A 2003–2006-os időszakban ez az öt ország volt a célállomása az Afrikába áramló kínai tőke 76,2%-ának. Az afrikai országok közül egyedül Szudán fért föl ekkor Kína legkedveltebb KMT-célországának 10-es listájára, 2005-ben a 10., majd 2006-ban a 9. helyen állt a tőkeállományt tekintve. Az összes kiáramló kínai működő tőkének az afrikai kontinens mindössze 3%-át fogadta 2006 és 2008 között. Ha viszont fordított szempögből nézzük a dolgot, akkor azt látjuk, hogy Kína több afrikai államnak is meghatározó tőkeforrása: 2006-ig Niger KMT-jének 27,5%-a származott Kínából, ugyanez a mutató Madagaszkárnak 10,8%, Guineának 8%, Zambiának 7,1%, Gabonnak 6,5%, Beninnek 6,4%, Mauritiusnak pedig 5,7% volt. Több afrikai országnak kínaiak dominálják az építőiparát, így például Sierra Leonenak vagy Libériának (OECD Investment Policy Reviews China 2008).

Kína afrikai sikerének egyik kulcsa, hogy olyan országokban is bátran megveti a lábát, ahol (főként) nyugati vetélytársai túl nagy kockázatokat látnak. Kínát, úgy tűnik, nem riasztják el az olyan körülmények, mint a polgárháborús viszonyok vagy éppen a burjánzó korrupció. Egy tipikus példa Kína afrikai behatolására Angola esete, ahol 2002-ben ért véget a 27 éven át tartó polgárháború. 2004 márciusában Kína már egy olyan korrump angolai kormánynak ajánlotta fel 2 Mrd USD-os újjaépítési hitelkeretét, mely az olajpénzek átláthatatlan kezelése miatt a Nyugattól már nem számíthatott hasonló összegű segítségre, csak szigorú feltételek mellett. A hitel visszafizetését Kína olajban kérte Angolától, emellett 50%-os részesedést is kapott a Sonangol (Angola nemzeti olajvállalata) 18-as tengeri blokkjából. 2006 márciusában már a kínai Sinopec és a Sonangol közösen hozott létre egy vállalkozást egy lobitói finomító megépítésére, a beruházás becsült összege nem kevesebb, mint 3 Mrd USD (OECD Investment Policy Reviews China 2008).

Hasonló példa Szudán vagy éppen Kongó is. Előbbi esetében a dárfüri polgárháború, vagy pontosabban népiirtás miatt maradnak távol a külföldi cégek, miközben Szudán kitermelt olajának nagy részét Kínának exportálja. A kínai kézben lévő eszközök értéke 2006 végére mintegy félmilliárd USD-t tett ki Szudánban, beleértve a CNPC¹ 45%-os részesedését a Greater Nile Petroleum Operating Company cégben, mely az ország legnagyobb kitermelője. Kína építi továbbá az ország egyik legnagyobb projektjének számító Murawe-gátat a Nílusnál (OECD Investment Policy Reviews China 2008). Az ásványkincsekben gazdag Kongói Demokratikus Köztársasággal Kína 2007-ben kötötte meg története addigi legnagyobb (9 Mrd USD) bilaterális beruházási egyezményét (HEWITT 2008).

Végül meg kell említeni, hogy a nagy kínai bankok afrikai befektetései, kölcsönei mögött, mint legfelsőbb garantátor, maga a kínai állam áll. Ezért is volt hajlandó a Kínai Fejlesztési Bank 2004-ben a fentebb már említett 10 Mrd USD összegű hitelt nyújtani a telekommunikációs óriásnak, a Huawei-nek nemzetközi terjeszkedésének támogatására

¹ China National Petroleum Corporation, a nagy kínai állami olajvállalatok egyike.

(OECD Investment Policy Reviews China 2008). Vannak azonban olyan tranzakciók is, melyek egyértelműen azt mutatják, hogy maguk a kínai bankok is üdvös befektetésnek látják a fekete kontinenst. Ilyen az ICBC már fentebb említett, 2007 végén megvalósult akvizíciója, melynek során 5,6 Mrd USD összegben 20%-os részesedést szerzett a világ 39 államában tevékenykedő dél-afrikai Standard Bankben. Azért is fontos kiemelni az ügyletet, mert a banki akvizíciók általában nem jelennek meg a kínai tőkeáramlás statisztikáiban. Piaci értéke alapján az ICBC 2007 júliusában előzte meg az addig ebben a mutatóban világszínvonalú Citigroupot (Privátbankár 2007), 2009-ben pedig már a világ második és harmadik legnagyobb bankja is kínai (Index 2009c).

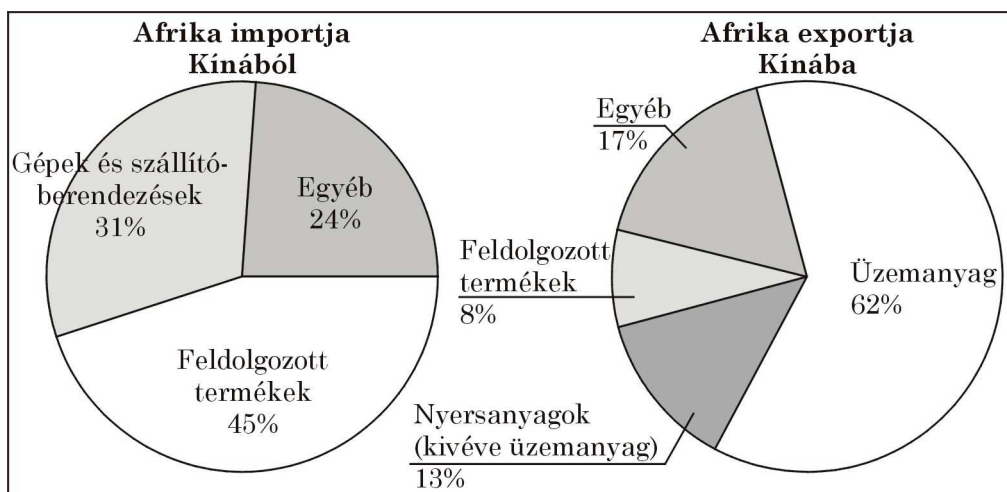
4.2. Kereskedelem bővülés

Az OECD Investment Policy Reviews: China 2008 jelentése alapján Kína és az afrikai kontinens közötti kereskedelem volumene 2000 és 2006 között évente átlagosan 33%-kal bővült, az időszak végére elérve az 50 Mrd USD-t. 2007-ben a kétoldalú kereskedelem meghaladta a 73 Mrd USD-t, a 2008-as szint pedig túlszárnyalta a 100 Mrd amerikai dolláros történelmi átlomhatárt. 2008-ban 106,84 Mrd USD-t tett ki az Afrika-Kína kereskedelem a Xinhuanak nyilatkozó kínai utazó gazdasági miniszter, CHEN DEMING elmondása alapján (DENG 2009). Kína már 2006 óta a fekete földrész második legnagyobb kereskedelmi partnere volt, 2009-ben is egyedül az Egyesült Államok előzi meg ebben a tekintetben. Ha megvizsgáljuk a hivatalos kínai és amerikai statisztikákat, akkor észrevehetjük, hogy a 2008-as kínai adat (Afrika-Kína kereskedelem volumene) már túlszárnyalta a 2006-os amerikai (Afrika-USA kereskedelem). 2008-ban ugyan abszolút értékben még jelentős volt az Amerikai Egyesült Államok előnye, hiszen 142 Mrd USD-t tett ki az Afrikával folytatott kereskedelem (U.S. Census Bureau külkereskedelmi statisztikái 2009), a kínai-afrikai kereskedelem azonban jóval nagyobb ütemben bővül. A növekedés sebességét jelzi, hogy a 2006-os FOCAC-csúcson 2010-re tűzték ki a 100 Mrd USD-os célszámot a Kína-Afrika kereskedelem volumenére vonatkozóan, ezt viszont sikerült 2 évvel korábban megvalósítani. Nem beszélve arról, hogy míg az Egyesült Államok számára rendkívül deficités az afrikai kereskedelmi mérleg, addig Kína viszonylag kiegyensúlyozott kereskedelmet folytat, 2007-ben enyhe többlete is volt, de 2008-ban is csak 5 Mrd USD volt a hiánya, ami nagyságrendekkel kisebb a 2008-as amerikai, 85 Mrd USD-os deficitnél (U.S. Census Bureau külkereskedelmi statisztikái 2009; DENG 2009). A Xinhua szerint 2008-ban 50,84 Mrd USD-t tett ki a Kínából Afrikába irányuló export, 56 Mrd USD-t pedig az ellentétes irányú forgalom, előbbi 36,3%-os, utóbbi 54%-os bővülés éves bázison számolva (DENG 2009).

2006-ban a kínai Afrikába irányuló export 87%-a gépekből, szállítási eszközökből, textíliákból és ruházati cikkekből valamint más gyártott termékekből tevődött össze (OECD Investment Policy Reviews China 2008). Az Afrikából származó kínai import túlnyomó többségében nyersanyagokból, elsősorban energiahordozókból állt. A Világbank szerint a kínai import 85%-a öt olajban gazdag országból származott (HANSON 2008). 2006-ban a kőolaj és a földgáz együtt 62%-át, az ércek és fémek 17%-át, a mezőgazdasági nyersanyagok pedig 7%-át tették ki Kína összes afrikai importjának, melyet a 3. ábra jól szemléltet. Kína legfontosabb kereskedelmi partnerei Angola, a Dél-Afrikai Köztársaság, Szudán, Nigéria és a Kongói Köztársaság voltak (OECD Investment Policy Reviews China 2008).

¹ Angola, Egyenlítői Guinea, Nigéria, Kongói Köztársaság és Szudán.

A 2000 óta eltelt csaknem egy évtized alatt évente átlagosan több mint 10%-kal volt gyorsabb Kínának Afrikával folytatott kereskedelmének növekedése, mint a Kína és a világ más területeinek relációjában mért átlagos kereskedelem bővülési ütem. Ebből adódóan tehát nőtt Afrika jelentősége, a 2000-es 2%-ról 2008-ban már 4%-nál valamivel többet tett ki Kína összes kereskedelméből a fekete kontinens, aránya azonban még mindig csekélynek számít. Ha viszont az afrikai oldalról nézzük a kapcsolatot, akkor azt látjuk, hogy Kína a kontinens egyik legfontosabb kereskedelmi partnerévé lépett elő. Míg 2000-ben még csak 3% volt Kína részesedése Afrika világkereskedelméből, addig 2008-ban ez az arány már meghaladta a 10%-ot. Afrika ázsiai exportjának 40%-a irányult Kínába 2006-ban, és az összes Ázsiából származó afrikai import 36%-a érkezett Kínából (OECD Investment Policy Reviews: China 2008; saját számítások a hivatkozásoként megjelölt források kombinált felhasználásával).

3. ábra
Afrika és Kína kereskedelmének szerkezete¹

4.3. A kínai-afrikai kapcsolatok hozama

Ebben a részben pontokba szedem a kínai afrikai jelenlét némileg ellentmondásos oldalait. A kapcsolatok ugyanis mondhatni kínaiasan kettősek. Érdekesség véleményem szerint, hogy a kínai térnyerés folyamatát tekintve a pozitív és negatív tényezők szinte harmonikusan keverednek, a harmónia pedig ősi kínai motívum. Nyugati körökben most persze a sötét „bálnát” (阴: yin) látják erőteljesebbnek, én azonban igyekszem a pozitív vonásokat (HANSON 2008) is szemléltetni, a veszélyek mellett a lehetőségekre is felhívni a figyelmet.

Kétségtelenül örvendetes, hogy:

- 2007-ben Afrika történelmi rekordot jelentő 5,8%-os gazdasági növekedést tudott felmutatni, amely részben a kínai beruházásoknak és az általuk generált élennebb Afrika iránti érdeklődésnek tudható be;

¹ Forrás: IMF Working Papers WPIEA2007211, Wang, Jian-Ye: What drives China's Growing Role in Africa?, 2007. augusztus.

- a szakértők szerint a kínaiak által a földrész-szerte épített vasutak, utak, hidak, gátak olcsók, jó minőségűek, és összevetve hasonló afrikai projektekkal, rendkívül gyorsan elkészülnek. Nem beszélve arról, hogy Afrika fejlődésének az egyik legnagyobb korlátja a kiépületlen infrastruktúra, a kínaiak tehát egy óriási résznek a betöméséhez fogtak hozzá;
 - ha megnézzük az ENSZ afrikai békefenntartó alakulatait, rendre megtaláljuk a kínai csapatokat is, a legveszélyesebb térségekben is, úgy, mint Libériában és Dárfúrban.
 - Kína számos orvost küld afrikai területekre, rengeteg afrikai diákot és munkást fogad állami ösztöndíjakkal kínai egyetemeken és képzőközpontokban.
- Mindenképpen pozitívnak nevezhetjük továbbá Kína Afrika-politikájának a rugalmasságát. Pontosabban a hajlandóságot arra, hogy erős nemzetközi nyomásra egyes esetekben felülbírálja az oly gyakran hangoztatott be-nem-avatkozási politikáját. A 2003 óta kirobbant, rendkívül véres dárfúri konfliktusnak több szakértő szerint Kína (volt) a kulcsa. Igaz, nem csak a nemzetközi kritika erősödése kellett ahhoz, hogy Peking komolyabb nyomást gyakoroljon Kartúmra, hanem néhány kínai munkást ért halálos kimenetelű támadás, illetve a pekingi olimpia közeledése is. A lényeg viszont az, hogy a körülmények összességében mégis csak arra ösztönözték a KKP-t, hogy 2007-ben latba vesse befolyását Szudánban (HANSON 2008). Ekkor sikerült elérni egy jelentősebb ENSZ békefenntartó erő beengedtetését az országba, 2009-ben pedig a békét is megkötötték a felek (Index 2009d). Ez önmagában örömteli esemény, ha viszont a több százezer halálos áldozatra és a több millió menekültre gondolunk, érdemes minimum elgondolkodni a Nyugat, Kína és egyáltalán az ENSZ kollektív felelősségén.

Ezzel nagyjából le is zárult a kínai afrikai jelenlét pozitív oldalainak mustrája, most az érem másik oldalát mutatom be, az egyértelműen negatív hatásokat sorolom fel:

- Annak ellenére, hogy Kína azt hirdeti, hogy feltétel nélkül, szívesen üzletel minden állammal, azt azért mégis elvárja, hogy az adott ország ne ismerje el a Kínai Köztársaságot, vagy ha úgy tetszik, a Kínai Népköztársaság Tajvan tartományát¹.
- Sok vád éri a kínai cégeket, hogy fittyet hánynak a legalapvetőbb biztonsági, környezetvédelmi előírásokra, ezáltal nemcsak veszélyeztetve a munkásokat, hanem visszafordíthatatlan károkat okozva a természetben, így például egy gaboni nemzeti parkban is (University of Alberta 2006).
- Szintén gyakran elhangzó vád, hogy a kínai projektek sokszor kizárólag, vagy túlnyomóan kínai munkaerőre támaszkodnak, így ezek a műveletek a helyi munkahelyteremtésben nem számottevőek. A CFR's Economy szerint egyes infrastrukturális projekteknél kikötés, hogy a munkaerő legalább 70%-a kínai legyen (HANSON 2008). Hozzá kell tenni, hogy az ilyen cégpolitika ellen a kínai kormányzat már felemelte a hangját.
- Sok betelepülő kínai vállalkozás a feldolgozó- és építőiparban csökkenti a helyi, versenyképtelen afrikai kis- és középvállalkozások egyébként sem pezsgő piaci lehetőségeit (AMOSU 2007).
- A nagy infrastrukturális projektek sokszor csak a kiaknázandó nyersanyagokhoz való hozzáférést, illetve azok kitermelését hivatottak biztosítani, így a helyi gazdasági fejlődéshez nem, vagy csak korlátozottan járulnak hozzá.

¹ A szárazföldi Kína hivatalos köreiben elterjedt megjelölése Tajvannak.

- Azáltal, hogy Kína nem köti feltételekhez az általa nyújtott segélyek felhasználását, olyan elit rétegek fennmaradását támogatja, melyek már hosszú évtizedek óta az afrikai országoknak folyósított kölcsönökön és segélyeken élőködnek. A Transparency International megvesztegetési indexén 2007-ben a kínai cégeket csak az indiaiak előzték meg a nem túl hízelgő rangsorban. A Világbank hasonló felmérése szerint pedig a szubszaharai régió cégei hajlamosak leginkább arra, hogy kormányserződéseket elnyeréséért „ajándékokat adjanak”. Az ilyen egybesések sajnos tovább mélyítik az Afrikában és Kínában egyaránt burjánzó korrupciót (BEHAR 2008), még inkább aláásva az afrikai országok kilábalási esélyeit, valamint a Világbank és az IMF átlátható afrikai bankrendszer létrehozásának irányába tett erőfeszítéseit (HANSON 2008).
- Kína fegyvereladásai is aláássák a kontinens békéjét. Az amerikai kormányügynökség, a Congressional Research Service jelentése szerint 2003 és 2006 között Kína volt a felelős a teljes afrikai fegyverimport 15,4%-áért (500 M USD). A fő felvevő országok között találjuk Szudánt, Egyenlítői Guineát, Etiópiát, Eritreát, Burundit, Tanzániát és Zimbabwét. Katonai kiképzés vádjával is gyakorta illetik Pekinget (HANSON 2008).
- A kínaiak rengeteg könnyűipari, főleg ruházati cikkel árasztják el az afrikai piacokat. Ez persze kedvez az alacsony jövedelmű háztartásoknak, zsákutcába szorítja viszont a helyi termelőket, megakadályozva, hogy az afrikaiak a gazdasági fellendülés klasszikus útját járják. Másrészt, a nyugati antidömping intézkedések kényszerében a kínaiak kihasználják azt, hogy az EU és az észak-amerikai államok kereskedelmi kedvezményeket adnak a legfejletlenebb afrikai államoknak: ezekbe az országokba helyezik át ugyanis gyártókapacitásukat, hogy kerülő úton bejuthassanak a nyugati piacokra (HANSON 2008), Afrika pedig megint csak helyben marad. Mindemellett a fekete kontinens az első számú tranzitországa a hamisított kínai termékeknek (BEHAR 2008).

V. Ébred a Nyugat

Ha „fekete Afrikáról” van szó, akkor tulajdonképpen a szubszaharai régióra kell gondolnunk. Ez a terület 49 nemzetnek ad otthont bolygónk földterületének csaknem egyötödén, ennek ellenére összgazdasági teljesítménye kisebb, mint például Florida államé. Mintegy 300 millió ember él itt napi 1 USD-nál kevesebb pénzből, több gyermek hal meg különféle megbetegedésekben, mint az 1960-as években. A második világháború óta 2007-ig több mint négy MARSHALL-segély összegének megfelelő nyugati támogatás érkezett a kontinensre (BEHAR 2008), ám az 500 Mrd USD-nyi segély hatása az elitréteg luxusjármű-parkján és palotáin kívül nem sok területen érzékelhető. A szubszaharai régió, és egész Afrika, elképesztően gazdag nyersanyagbázisai ellenére, csekély gazdasági súlya miatt rendkívül gyenge tárgyalópartner, a történelem folyamán egy fejlett vagy gazdaságilag erős ország sem közeledett még úgy a kontinens felé, hogy azt a valódi fejlődés pályájára állítsa, a viszonyok többnyire az egyoldalú kiaknázásról szóltak. A XXI. század elején viszont színre lépett a feltörekvő távol-keleti nagyhatalom, Kína is, ez pedig úgy tűnik, hogy legalábbis megkeveri a kártyákat. Hogy többről is szó lesz-e, abban nagy szerepe lesz a nyugati hatalmak hozzáállásának és annak, hogy öntudatra ébrednek-e végre az afrikai népek.

A hihetetlenül gyorsan növekvő kínai jelenlét a kontinensen nem csoda, hogy borzolja az egykori gyarmattartók kedélyeit. Érdekes adat, hogy 2007-ben már több kínai élt Nigériában, mint brit, amikor még angol gyarmat volt (BEHAR

2008). A Nyugatnak nemcsak a gazdasági féltéséről van tehát szó, hanem a hagyományos geopolitikai függőségi viszonyok átrendeződéséből kifolyólag a politikai térvészése felett érzett aggodalmáról is. A térvészési, illetve térszűkülési folyamat véleményem szerint hagyományos, kétoldalú érme: nemcsak a kínaiak gyors terjeszkedésével magyarázható, azzal, hogy olyan országokban, régiókban hajtanak végre nagy beruházásokat, ahonnan a nyugati cégek már kimenekültek az instabil viszonyok miatt, hanem azzal is, hogy maguk az afrikaiak is egyre inkább Kína felé fordulnak, mint „kisebbit rossz” felé, hiszen utóbbi nem köti a demokratizálódás feltételéhez milliárdos hiteleit. Ez egyébként érdekes is lenne a demokratikus berendezkedéstől meglehetősen távol álló Kínától.

„Afrika sikertörténetnek tekinti Kínát. A Világbank kimutatása szerint két év-tized alatt négyszáz millióval csökkent a kínai szegények száma. És mindez szabad választások és sajtó nélkül. Sok afrikai vezető is szívesen alkalmazná a Tiananmen téri receptet az ellenzékkel szemben, de nem tehetik, ha nyugati segítyeket szeretnének” – olvashatjuk LINDSEY HILSUMnak, a Channel 4 szerkesztőjének és a New Statesman publicistájának a Granta magazinban megjelent cikkében (HILSUM 2005). Törvényszerű volt tehát, hogy előbb-utóbb lépésre szánják majd el magukat a nyugati vezetők. Tanulmányomban elsősorban a kőolajért folytatott verseny vetületeit ismertettem, de a különféle nyugati gazdasági és emberjogi aggályok az élet szinte minden területén felmerültek Kína afrikai térnyerése kapcsán. Mindez a háromoldalú fórumok (USA-Kína-Afrika; EU-Kína-Afrika) gondolatának megfogalmazásához vezetett.

Úgy tűnik, hogy az amerikaiak Kína felemelkedése kapcsán mindig egy lépéssel európai társaik előtt járnak, az állandó bilaterális gazdasági fórumukat Kínával például már 2005-ben létrehozták, két évvel megelőzve Európát. Hasonló a helyzet az említett trilaterális párbeszédekkel is, az Egyesült Államok ugyanis már 2006–2007-ben életre hívott Kínával és a fekete kontinens képviselőivel egy háromfordulós tárgyalássorozatot, melyen olyan lényeges területeket vitattak meg, mint a globalizáció, a fenntartható fejlődés, az élelmiszerbiztonság és a klímaváltozás afrikai vonzatai. A legtöbb területen, például a „jó kormányzás” módját illetve formáját illetően, nem tudtak dűlőre jutni a felek. A kevés kézzelfogható eredmény ellenére azonban a tárgyalássorozat több pozitívumot is fel tudott mutatni. A legfontosabb, hogy előremutató, stratégiai fórum jött létre, ahol mindhárom fél szakértői nyíltan, konstruktívan álltak hozzá lényeges problémakörök kiveséséhez, a későbbi megoldást előkészítve. A tanácskozások résztvevői a problémák fejtegetésén túl a lehetséges együttműködési területeket is elkezdték feltérképezni. Különösen pozitív vonása volt még a dialógusnak, hogy minden kérdéskört elsősorban Afrika, és a fenntartható fejlődés szemszögéből közelítettek meg. A felek egyetértettek abban, hogy folytatni kell a tárgyalásokat, melyeket aztán közös cselekvési programoknak kell követniük (Council on Foreign Relations 2007).

Az Európai Unió fáziskésését jelzi, hogy bár a trilaterális fórum létesítésének gondolata már évekkal ezelőtt megfogalmazódott, máig (2009 szeptembere) nem léptek a tettek mezejére, egy marginálisnak nevezhető svéd kezdeményezést leszámítva (MARKLUND, ODQVIST 2008). Először 2007-ben LOUIS MICHEL fejlesztési és humanitárius segélyezési biztos javasolta azt, hogy hozzanak létre egy EU-Kína-Afrika platformot. 2008-ban pedig egy portugál európai parlamenti (EP) képviselő, ANA MARIA GOMES készített átfogó jelentést Kína Afrika-politikájáról, melyet a Fejlesztési Bizottság túlnyomó többséggel el is fogadott. A jelentés objektíven, a pozitív és a negatív vonásokat egyaránt kiemelve mutatja be Kína afri-

kai jelenlétének hatásait, sok területen konstruktív javaslatokat is tesz a fennálló problematikus kérdéskörök kezelésére. Akadnak azonban meglátásom szerint olyan részek is, melyek némileg ellentmondásosak. A jelentés megfogalmazza (9. pont), hogy nem üdvös, ha az EU nyugati példákat, modelleket próbál Kínára erőltetni, majd később (20. pont) egy nemzetközi együttműködés keretében attól a Kínától (is) elvárná az afrikai országokban a plurális, független média megteremtését, amely maga is meglehetősen szűkében van az ilyen rendszernek. A jelentés mindazonáltal rendkívül biztató első jele annak, hogy az Európai Unió is ébredszik. Több fontos területen ésszerű, előremutató javaslatokat fogalmaz meg a kialakítandó uniós politikákat illetően, illetve felhívja a figyelmet ezek összehangolásának szükségességére. Ennek hiánya ugyanis az EU egyik legnagyobb hátránya Kínával szemben, melynek láthattuk, mennyire koherensen összerakott Afrika-stratégiája van – igaz, az sem tökéletes. A körvonalazódó európai részpolitikák a következők: fenntartható fejlődés, energia és természeti erőforrások, kereskedelem, beruházások, infrastruktúra, környezetvédelem, jó kormányzás és emberi jogok valamint a béke és biztonság. Remélhetőleg a közeljövőben az EU is határozottabban fog fellépni ebben a napról napra egyre fontosabb kérdésben.

VI. KONKLÚZIÓ, ÖSSZEGZÉS

Kutatásomból kiderül, hogy Kína nyilvánvaló hibái ellenére is a 2000-től 2009-ig terjedő időszakban jelentős eredményeket ért el Afrika-politikájának megvalósítása során. Szinte az összes afrikai országban megjelentek a kínai beruházók, bár a legnagyobb tőkefelvétel továbbra is a nyersanyagokban, főleg az olajban gazdag államok. A beruházások ugyanakkor, a nyugati tevékenységgel ellentétben, mely szinte kizárólag a kitermelőszektorra koncentrálódik, a legkülönbözőbb területeken valósultak meg a halászártól és mezőgazdaságtól kezdve a bányászatot át az infrastruktúráig és turizmusig. A kereskedelem Kína és Afrika között kirobbanó dinamikával bővül, számításaim szerint 2008-ban Kína megegyező volumenben kereskedett Afrikával, mint két jelentős BRIC-országgal, Indiával és Oroszországgal együttvéve. Ha a jelenlegi trendek folytatódnak, Kína 2010-ben vagy 2011-ben átveheti az Egyesült Államok pozícióját, mint a fekete kontinens első számú kereskedelmi partnere. Diplomáciai területen is jelentős sikereket könyvelhet el a távol-keleti óriás, afrikai szövetségeseinek szélesedő sorait jelzik a 2004 óta állandó magas rangú vizitek, a 2006-os pekingi FOCAC-csúcson való elsőpró afrikai részvétel, valamint a segélypolitika összegeinek emelkedése. Vitathatatlan, hogy 2009-ben Kína az egyik meghatározó gazdasági és politikai partnere az afrikai országoknak, szerepe pedig napról-napra növekszik.

A téma új keletűsége miatt annak feldolgozottsága közel sem teljes még, így természetesen a kutatási kérdéseimre sem sikerülhetett minden esetben kielégítő választ kapnom. Ám ami egyik oldalon a kutatás hátráltatója, az érem másik oldalán az előnye, hiszen Kína alkalmazkodó és mélyülő Afrika-politikája és a nyugati döntéshozók formálódó válaszpolitikája egyúttal roppant nagy aktualitással ruházta fel a tanulmányt. A világ jövőjét nagymértékben meghatározó kérdés-körben végzett munka egyetlen perce sem hiábavaló. Vegyük tehát sorra ismét a kutatási kérdéseket!

- 1) Ha a következő évtizedekben nem csökken Kína gazdasági növekedésének az üteme, úgy az milyen energetikai, politikai kihívásokat jelent saját maga és a Föld számára? Hogyan alakul át Kína energiaforrásainak a szerkezeti összetétele?

Kína energia-infrastruktúrája még mindig jóval fejletlenebb a nyugati államokénál. Az összes energiafelhasználás túlnyomó többségét még mindig a kőszén adja, a világ legnagyobb szénfogyasztójává téve Kínát. A kőolaj aránya növekszik az energiatortában, bár ez még mindig csak 10%-os részt jelent. A Középső Birodalom azonban már ezzel is az Egyesült Államok mögött a világ második kőolaj-felhasználója és importőre is egyben. Nagy hiba lenne azonban Kína esetében csak a pillanatszerűen kiragadott, jelenlegi adatokra támaszkodni, a trendek alakulása ugyanis sokkal többet vetíthet elénk. Az import- és exportadatokból kitűnik, hogy míg Kína szénexportja évről évre zsugorodik, addig kőolajimportja dinamikusan nő. A számok nemcsak azt árulják el, hogy rohamosan nő Kína belső energiafelhasználása, hanem azt is, hogy a kőolaj (és földgáz) aránya folyamatosan nő az összfelhasználáson belül. Emellett a szénfelhasználás abszolút értéke is emelkedik, csak kisebb ütemben, ezt támasztja alá a csökkenő export is. Kína mindazonáltal kedvezőbb helyzetben is lehet a Nyugathoz képest, ha nem az energiainfrastruktúra kiépítésének nyugati, klasszikus modelljét követné, hanem a lehetőségekhez mérten „átugraná” az olaj- és gázalapú rendszereket a zöldenergia átfogóbb támogatásával. Már csak azért is üdvös lenne ilyen politikát folytatni, mert már Kína is aláírta a Kiotoi Egyezményt. Az előrejelzések szerint valamikor 2015 és 2025 között Kína utol fogja érni az USA-t mind általános kőolaj-felhasználásban, mind az importban, ez pedig egyúttal a világ legnagyobb CO₂-kibocsátójává is „emelné” a távol-keleti óriást. Bár a hivatalos politikai irányzatok egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a megújuló energiaforrásokra és a hatékonyabb, környezetkímélő eljárások bevezetésére, ezeknek egyelőre nem sok látszata van, és Kínának az afrikai olajért folytatott vadászata sem azt támasztja alá, hogy rövid vagy középtávon a fosszilis energiaforrásoktól történő váltásra összpontosítana. Ez potenciális konfliktusforrás lehet a közeljövőben Nyugat és Kelet között.

- 2) Igaz-e az a Kínával szemben gyakran elhangzó vád, hogy csak a nyersanyagokban gazdag afrikai országokban fektet be? Mi jellemző a kínai tőke földrajzi megoszlására Afrikán belül?

Igen is, meg nem is. Valóban, a kínai működő tőke volumenét tekintve főleg a nyersanyagokban, különösen pedig a kőolajban gazdag országokba (Szudán, Nigéria, Angola) irányult, a kereskedelem volumene is ezen országok relációjában a legszámottevőbb. A másik oldalról viszont azt látjuk, hogy a nyugati országoknál még drasztikusabb az eltolódás a bányászati szektor, és kőolajkereskedelem irányába. Kína ugyanakkor számos gazdasági szektorban aktív és egyre aktívabb Afrikában. Jelentős kínai beruházások és segélykölcsönökből megvalósuló projektek folynak a földrész már 49 államában. Utak, hidak, vasútvonalak, kikötők, távközlési hálózatok, kőolajvezetékek, kórházak, stadionok, ipari központok, bányák, gátak, gyárak épülnek, mezőgazdasági továbbképző központok, befektetési tanácsadó irodák nyílnak kínai pénzekből. A kínaiak lassan mindenütt jelen lesznek Afrikában, az élet szinte minden területén.

- 3) Hogyan fogadják az afrikai országok és az emberek Kínát, mint új befektetőt a fejlődő világból? Mennyire erős az afrikaiak tárgyalópozíciója, illetve Kína egyenlő partnerként kezeli-e őket?

A kép meglehetősen vegyes. Az eladósodott afrikai országoknak nem igazán van tárgyalási előnyük Kínával szemben, és ez különösen szembetűnő, ha elnyomó rezsimekről van szó (Egyenlítői Guinea, Zimbabwe), ahol nem elsősor-

ban az ország népének a gyarapodása a cél. Kínának természetesen van egységes Afrika-politikája, melyet először 2006-ban adtak közzé. Habár ez a politika nagy hangsúlyt fektet az afrikaiak egyenlő partnerként való kezelésének kommunikációjára, a gyakorlatban ez csak a magas szintű diplomáciai találkozások gyakoriságán figyelhető meg. Egyelőre kevés afrikai ország tud igazából profitálni a kínai jelenlétből, pedig a döntés a saját kezükben van (Botswana példája). Összefogással persze erősebb lehetne a tárgyalópozíciójuk, az Afrikai Unió, a legjelentősebb afrikai regionális tömörülés, azonban túlságosan vegyes összetételű a hathatós fellépéshez, nem mellesleg pedig Kína lekötelezettje, gondoljunk csak az Unió Addisz-Abeában Kína jóvoltából épülő ultramodern központjára.

- 4) Kína hivatalos Afrika-politikája mögött valóban létezik-e egy hátulról, a felső vezetés által irányított „inváziós stratégia”, mely azokat a nyugati pánikhangoztatásokat támasztja alá, miszerint Kína tervszerűen „hódítja meg” Afrikát? Hogyan működik Kína Afrika-politikája, vannak-e belső ellentmondásai?

Erre a kérdésre egyelőre szintén nem adható egyértelmű válasz. Legalábbis a kérdés azon vetületére, hogy a kínai gazdasági és politikai befolyásszerzés Afrikában mennyiben szolgálja a vezetés világpolitikai hatalomra való törekvését. Még pontosabban fogalmazva, hogy a kínai vezetésnek mennyire áll a későbbiekben szándékában, hogy afrikai befolyását a világpolitikai érdekei szolgálatában aknázza ki. Bár nem határolhatók élesen körül a kínai kormány hosszú távú céljai, annyi bizonyosnak látszik, hogy fontos szerepet szán Afrikának. Az, hogy milyen formában, hogy gazdasági gyarmatként, avagy valóban egyenrangú üzleti és politikai partnerként, csak a következő évtizedekben kristályosodhat ki. Azt is tényként kellene elfogadnunk nekünk, európaiaknak, hogy van mit tanulnunk Kínától (nem csak fordítva), például a segélyprojektek területén. Igaz, a kínai rendszer sem tökéletes, de egyelőre működik.

- 5) A nyugati hatalmak attitűdjének feltérképezése: lehet-e az egykori gyarmatosító nemzeteknek és a világ több pontján háborúzó USA-nak morális alapon beleszólása Kína afrikai jelenlétébe?

Írás közben realizálódott bennem, hogy ez a kérdés meglehetősen költői. Teljesen mindegy ugyanis, hogy erkölcsi alapon lehet-e, vagy nem, mert van beleszólása az USA-nak – és valamennyire Európának is – minden lényeges dologba, ami a világon történik. Mindazonáltal egyre inkább el kell fogadniuk a nyugati nagyhatalmaknak, hogy Kína egyre több ügyben egyszerűen megteheti, hogy ne hallja meg a kritikákat vagy fenyegetéseket. Ha az Egyesült Államokra azt mondják, hogy azt tesz a világban, amit csak akar, akkor ez egyre inkább igaz lesz Kínára is. 4-5 véres évnek kellett elteltie ahhoz, hogy Dárfúrban Kína közbenjárásával végre érdemi lépések történjenek a népirtás felszámolása felé. A nyugati államok tehát sokszor tehetetlenek Kínával szemben, amit alátámaszt az is, hogy az ENSZ egyszerűen nem tudta a dárfúri eseményeket hivatalosan népirtásnak nyilvánítani (kínai vétó), ekkor ugyanis az alapszabály szerint kötelező lett volna a beavatkozás. Az ENSZ álláspontja szerint tehát az imént tévesen használtam a „népirtás” kifejezést Dárfúrral kapcsolatban, viszont 300 000 ember megölését nem tudom másképpen látni. Az ilyen esetek, és még számos más környezetvédelmi, emberjogi, gazdasági aggály miatt vált egyre inkább égetőbbé egy olyan platform létrehozása, ahol az Afrikát érintő problémákról a kínaiak, az afrikaiak és a nyugatiak egy helyen tudnak tárgyalni és megoldásokat keresni. Ilyen irányba mutatnak az amerikai és 2008-tól az európai kezdeményezések is.

További kutatási területek megjelölése

Kína afrikai befolyásának folyamatos mélyülése, a szűkülő energiakészletek és a fenyegető ökológiai válság rákényszeríti a tudósokat és politikusokat, hogy a kutatások egyszerre folyanak reaktív és proaktív irányokban. Szinte nincs már rá idő, hogy Kína valamennyi afrikai lépését fel lehessen mérni, értékelni, mert cselekedni kell. Az újfajta kutatásoknak véleményem szerint azt kell feltárniuk, hogy milyen lehetséges módok állhatnak fenn a Nyugat és a Kelet együttműködésére Afrikában. A Kína által is elfogadott egyetemes értékek védelmében rá kell bírni Kínát a be-nem-avatkozás politikájának részleges feladására, illetve a nyugati államoknak is következetesebbnek kell lenniük hangzatos elveik képviseletében olyan országokban, mint például Egyenlítői Guinea. A jövőbeli kutatásoknak továbbá meggyőződése, hogy a zöldenergia köré kell épülniük, mert e nélkül már elképzelhetetlen a fenntartható fejlődés az USA és Kína számára is. A megújuló energia jelentősebb penetrációja esetén nagyobb tér jutna az afrikai államok fejlesztésére is, hiszen egyfelől az afrikai olaj nem a nyugati és a kínai gazdasági növekedést fűtené már, másrészt Afrika óriási napenergia-potenciálját kihasználva is profitálhat annyit a XXI. században, mint a kőolajból. Afrika fejlődése nem mellékesen hosszú távon minden gazdasági hatalom érdeke, csakúgy, mint az ökoszisztéma megőrzése. Ezekben a területeken kellene Kínának, az Egyesült Államoknak és az Európai Uniónak mihamarabb közös, de legalábbis hasonló nevezőre jutnia, például a trilaterális csúcspont szaporításán keresztül. A kutatásba, a politikák kialakításába széleskörűen be kell vonni mind a kínai, mind a nyugati, mind pedig az afrikai közigazgatásrteget, klímakutatókat, a politikai döntéshozókat és a megújuló energia szektorában tevékeny cégeket.

ZÁRSZÓ

„Hatalmas feladatunk van a XXI. század kezdetén. Még soha nem történt ehhez hasonló az egész közös emberi történelem során, de meg kell tennünk. Ez a feladat az, hogy partnerként vonjuk be a Föld legöregebb és legnagyobb nemzetét a bolygó összes ügye kapcsán.” – mondta NIRJ DEVA az ANA MARIA GOMES jelentéséről folytatott parlamenti vitán (Európai Parlament e-irattára 2008b). Bár némileg közhelynek hat, a számos hozzászólás közül mégis ezt találtam a leginkább értelmesnek. Távol álljon tőlem, hogy bíráljam az uniós politikusokat, de kevés hozzászólóról derült ki, hogy valóban otthon van napjaink egyik legfontosabb geopolitikai témakörében, vagy legalábbis átlátná Kína Afrika-politikájának jelentőségét. Úgy gondolom, NIRJ DEVA, a képek alapján az egyetlen nyilvánvalóan afrikai származású politikus, kijelentésével vázolta a XXI. század egyik, ha nem a legjelentősebb hatalmi kihívását.

Magam is osztom DEVA nézetét. Véleményem szerint a világ sorsát nagyban a BRIC-országok, közülük is elsősorban Kína és a nyugati hatalmak viszonya, illetve ezeknek a harmadik világban való találkozása fogja meghatározni. Egyik e-mailjében POLONYI PÉTER Kína felemelkedése kapcsán így fogalmazott nekem: *„Maga már egy elég érdekes világkonstellációt fog megélni”*. Bárhogyan is legyen, az egyre súlyosbodó globális problémák, mint a klímaváltozás és az óceánok szintjének emelkedése, a népességnövekedés, a javak egyenlőtlen eloszlása és a nyersanyagok mennyiségének csökkenése, egyre inkább józanabb gondolkodásra kell, hogy ösztönözze kapitalista rendszerünk vezetőit. Hogy milyen irányba haladunk

tovább, hogy konfliktusok vagy inkább kompromisszumok fogják-e szegélyezni az utat, az nagyban a harmadik világon, így Afrikán is múlik. 2009-ben Afrika látszik a globalizáció azon színterének, ahol összecsapnak a főbb nyugati és keleti áramlatok hullámai. Egyelőre csak remélni lehet, hogy a „Nyugat” és a „Kelet” össze fog fogni, mégpedig nem Afrika további kifosztásáért, hanem annak fejlődéséért.

Végezetül szeretném hálásan megköszönni POLONYI PÉTERnek óriási segítségét, a témaválasztásban és a tanulmány logikai felépítésének kialakításában kulcsszerepe volt neki, csakúgy, mint DR. MAJOROS PÁLnak, akinek ugyancsak itt szeretném megköszönni nagyon értékes és építő jellegű kritikáit, javaslatait. Kettőjüknek ajánlom elsősorban a munkámat.

VII. FELHASZNÁLT IRODALOM

1. *Tanulmányok, statisztikák*

- BATES GILL, JAMES REILLY: The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology: The Tenuous Hold of China Inc. in Africa, a The Washington Quarterly-ben, 2007, p. 40-51. http://www.twq.com/07summer/docs/07summer_gill_reilly.pdf
- BLÁZQUEZ-LIDOY, JORGE; RODRÍGUEZ, JAVIER; SANTISO, JAVIER: OECD Development Centre: Working Paper No. 252: Angel or devil? China's trade impact on Latin American emerging markets, a feltörekvő ázsiai szereplők fejlesztési hatásairól végzett kutatás, 2006. június, p. 10. <http://www.oecd.org/dataoecd/24/3/37054336.pdf>
- BODÓ TIBOR: A Kínai Népköztársaság tőkegazdálkodása és valutatartalékai; Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar; 2009. január.
- Central Intelligence Agency, The World Factbook: Kína, 2009. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>
- Council on Foreign Relations: The Brenthurst Foundation; Chinese Academy of Social Sciences; Leon H. Sullivan Foundation: Africa-China-U.S. Trilateral Dialogue, összefoglaló jelentés a találkozóról; 2007.09.11. http://www.cfr.org/content/publications/attachments/Trilateral_Report.pdf
- ENSZ: World Investment Report 2008, No. E.08.II.D.23, ISBN 978-92-1-112755-3, 2008, p.38, 44, 50
- Európai Parlament e-irattára 2008a: ANA MARIA GOMES jelentése: Report on China's policy and its effects on Africa, 2007/2255(INI), dosszié: DEVE/6/55005, 2008.03.28. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0080+0+DOC+XML+Vo//EN&language=EN#top>
- 23/04/2008 - EP: non-legislative resolution <http://www.europarl.europa.eu/oeil/FindByProcnum.do?lang=en&procnum=INI/2007/2255>
- Európai Parlament e-irattára 2008b: ANA MARIA GOMES jelentéséről folytatott parlamenti vita jegyzőkönyve, 2007/2255(INI), 2008. 04. 22. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20080422+ITEM-016+DOC+XML+Vo//HU>
- Európai Tanács 2008: Council Conclusions on trilateral dialogue and cooperation between the European Union, China and Africa, 2008. 11. 10. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/103901.pdf
- FOCAC: Action Plan (2007-2009), 2006. 11. 16. <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zyzl/hywj/t280369.htm>

- GOLDSTEIN, ANDREA; PINAUD, NICOLAS; REISEN HELMUT; CHEN, XIAOBAO: The Rise of China and India - What's in it for Africa?, 2006, ISBN Number:92-64-02441-7. Gulf Publishing Co.,
World Oil, Vol. 228, No.9 (2007 szeptembere);
PennWell Corporation, Oil & Gas Journal, Volume 104.47 (2006. 12. 18.)
Hong Kong Census and Statistics Department: a hongkongi működő tőke statisztikái 2007-ig. http://www.censtatd.gov.hk/hong_kong_statistics/statistical_tables/index.jsp?htmlTableID=050&excelID=&chartID=&tableID=050&ID=&subjectID=12
WANG, JIAN-YE: What drives China's Growing Role in Africa?, IMF Working Papers WPIEA2007211, 2007. augusztus. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07211.pdf>
International Energy Agency: World Energy Outlook 2007 China and India Insights, 2007, ISBN: 978-92-64-02730-5
Kínai Külügyminisztérium: Kína Afrika-politikája, 2006. 01. 12. <http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t230615.htm>
Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal: Statisztikai jelentés a Kínai Népköztársaság gazdasági és szociális fejlődéséről 2008-ban, 2009. 02. 26. http://www.stats.gov.cn/english/newsandcomingevents/t20090226_402540784.htm
Kínai Valutakezelő Hivatal: 2009 havi statisztikák a külföldi devizatartalékok állásáról. http://www.safe.gov.cn/model_safe_en/tjsj_en/tjsj_detail_en.jsp?ID=3030300000000000,18&id=4
KURLANTZICK, JOSHUA: Beijing's Safari: China's Move into Africa and Its Implications for Aid, Development, and Governance, Carnegie Endowment For International Peace, 2006. november, p. 4. http://www.carnegieendowment.org/files/kurlantzick_outlook_africa2.pdf
MARKLUND, KLAS; ODQVIST, KARIN: Perspectives on Africa Today: A Swedish-Chinese-African Dialogue. Institute for Security and Development Policy and The Dag Hammarskjöld Foundation (Stockholm, Uppsala), 2008. 02. 15. <http://www.isdp.eu/files/publications/cr/08/Marklundo804.pdf>
MICHALSKI, WOLFGANG; MILLER, RIEL; STEVENS, BARRIE; OECD-tanulmány: China in the 21st century – Long-term global implications, 1996, ISBN 92-64-14924-4
OPEC Titkárság: World Oil Outlook 2008, 2008 ISBN 978-3-200-01253-0
OECD country statistical profiles 2008, kínai népesedési adatok. <http://stats.oecd.org/wbos/viewhtml.aspx?queryname=488&querytype=view&lang=en>
OECD Investment Policy Reviews: China, ISBN 978-92-64-05366-3, 2008, p.106-119. <http://www.oecd.org/dataoecd/25/11/41792683.pdf>
SLEIGH, ANDREW et al.: China spreads its wings - Chinese companies go global, 2005, p. 6. <http://www.accenture.com/NR/rdonlyres/6A4C9C07-8C84-4287-9417-203DF3E6A3D1/o/Chinaspreadsitswings.pdf>
Transparency International: Megvesztegetési index 2008 - Bribe Payers Index 2008. http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2008/bpi_2008
UNCTAD: Handbook of statistics 2008, 2008, ISBN: 978-92-1-012069-2
U.S. Census Bureau: Az Egyesült Államok afrikai külkereskedelmi statisztikái, 2009. <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/co013.html#2009>
World Trade Organization: Trade Policy Review of China, 2006, WT/TPR/G/161, 2006.03.17., Dokumentum iktatási száma: 06-1212.
World Trade Organization, Titkárság: Trade Policy Review of China, 2008, WT/TPR/S/199/Rev.1, 2008.08.12., Dokumentum iktatási száma: 08-3803.

2. Újságcikkek, könyvek

- AMOSU, AKWE; Foreign Policy in Focus: China in Africa: It's (Still) the Governance, Stupid 2007. 03. 09. <http://www.fpif.org/fpiftxt/4068>
- BARBOZA, DAVID; New York Times: China Seeks Known Brands to Go Global, 2005. 06. 30. <http://www.globalpolicy.org/globaliz/econ/2005/0630chinaglobal.htm>
- BATSON, ANDREW; WILSON, ALEX; CAREW, RICK: Beijing Reserves Could Fuel Natural Resources Deals. The Wall Street Journal, 2009. 02. 18. http://online.wsj.com/article/SB123495580036609781.html?mod=yahoo_hs&ru=yahoo és <http://www.gata.org/node/7182>
- BBC News, 2005: Chinese firm abandons Unocal bid, 2005. 08. 02. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4738939.stm>
- BEHAR, RICHARD: China Storms Africa, Fast Company: Special Report, 2008. 06. 01. <http://www.fastcompany.com/magazine/126/special-report-china-in-africa.html?page=0%2C1>
- BLENFORD, ADAM; BBC News: China in Africa: Developing ties, 2007. 11. 26. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7086777.stm#text>
- BusinessWeek: China Investment Corp.Ltd. cégfókusz, 2009. <http://investing.businessweek.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=38951295>
- Canadian Broadcasting Centre: China overtakes Italy with revised GDP figures, 2006. 01. 03. <http://www.cbc.ca/money/story/2006/01/03/china-060103.html>
- CHEN, KATE: The Free Library: Research Report on the Global and Chinese Oil and Gas Exploration Industry, 2009. 04. 08. <http://www.thefreelibrary.com/Research+Report+on+the+Global+and+Chinese+Oil+and+Gas+Exploration...-a01073945136>
- China Daily: China to be world's largest economy in 2025, 2008. 03. 05. http://www.chinadaily.com.cn/china/2008-03/05/content_6510506.htm
- CRYSTALS, FRANCIS J.: Chinese Investment in Africa, 2009. 04. 13. <http://francisjcrystals.blogspot.com/2009/04/chinese-investment-in-africa.html>
- DENG SHASHA; XINHUA: Chinese-African trade volume hits all time high to reach \$106.8 bln, 2009. 01. 19. http://news.xinhuanet.com/english/2009-01/19/content_10684845.htm
- FISHMAN, TED C.: Kína Zrt., Gondolat, 2008, ISBN 9789636931452
- HAMLIN, KEVIN; LI YANPING; BLOOMBERG: China reserves rise to record US\$1.9 trillion, 2008. 10. 15. <http://www.chinapost.com.tw/china/business/2008/10/15/178767/China-reserves.htm>
- HANSON, STEPHANIE; az Amerikai Egyesült Államok Külügyi Tanácsától; China, Africa, and Oil, 2008. 06. 06. <http://www.cfr.org/publication/9557/#2>
- HARSCH, ERNEST: Big leap in China-Africa ties, 2007. január. <http://www.un.org/ecosocdev/geninfo/afrec/vol20no4/204-china-africa-ties.html>
- HE WENPING; Beijing Review: Partners in Development, 2006. <http://www.bjreview.cn/EN/06-44-e/sp-1.htm>
- HEWITT, JULIAN: Africa's New Colonialists?, 2008. 04. 05. <http://www.julianhewitt.com/tag/icbc/>
- HILSUM, LINDSEY; Granta magazin: Afrika nagy barátja: Kína, 2005. <http://www.metazin.hu/node/382>
- HIRN, WOLFGANG; HVG Kiadói Zrt.: Kína – A nagy falat, 2006, ISBN 9789637525483

- Index, 2009a: (MTI) Kína már a második félévben gyorsulhat, 2009. 04. 07. http://index.hu/gazdasag/blog/2009/04/07/kina_mar_a_masodik_felevben_gyorsulhat/
- Index, 2009b: (MTI) Újra növekszik a kínai feldolgozóipar, 2009. 04. 02. http://index.hu/gazdasag/blog/2009/04/02/ujra_novekszik_a_kinai_feldolgozoipar/
- Index, 2009c: A világ három legnagyobb bankja kínai, 2009. 03. 25. http://index.hu/gazdasag/vilag/2009/03/25/a_vilag_harom_legnagyobb_bankja_kinai/
- Index 2009d: (MTI) Békenyilatkozat Szudánban, 2009. 02. 16. http://index.hu/kulfold/hirek/2009/02/16/bekenyilatkozat_szudanban/
- JÄGER, MARKUS; Deutsche Bank Research: BRIC outward FDI - the dragon will outpace the jaguar, the tiger and the bear, 2009. 02. 09. http://www.dbresearch.de/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000237372.pdf
- Kínai Nemzeti Fejlesztési és Reform Bizottság: 11. ötéves terv, MA KAI miniszter beszéde, 2006. 03. 19. http://www.gov.cn/english/2006-03/23/content_234832.htm és http://www.chinalawblog.com/2009/01/the_latest_on_foreign_direct_i.html
- Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal: Bejelentés a végleges, hitelesített 2007-es GDP-ről, 2009. 01. 14. http://www.stats.gov.cn/english/newsandcomingevents/t20090116_402533093.htm
- KRAJJCZÁR GYULA; Népszabadság: Peking mesebeli Afrikája, 2006. 11. 06. <http://www.nol.hu/archivum/archiv-423211>
- Luft 2005a: GAL LUFT; Institute for the Analysis of Global Security: Fueling the dragon: China's race into the oil market, 2005. <http://www.iags.org/china.htm>
- MACARTNEY, JANE; Times Online: China now world's third-largest economy, 2009. 01. 14. <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/asia/article5514156.ece>
- MAJOROS PÁL: Kína szerepe a magyar külgazdasági stratégiában, EU Working Papers: a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Karának szakmai folyóirata, XI. évfolyam, 3. szám, 2008.
- MILES, TOM; Reuters: China's trillion dollar surplus, 2009. 03. 04. <http://mineweb.com/mineweb/view/mineweb/en/page67?oid=79609&sn=Detail>
- MONTESQUIOU, ALFRED DE; StarNewsOnline: China's Hu urges Sudan to step up peace effort, 2007. 02. 03. <http://www.starnewsonline.com/apps/pbcs.dll/article?AID=/20070203/NEWS/702030347/-1/State>
- Neue Zürcher Zeitung, 2008a: China soll bis 2015 die USA überholen - Warnung der OECD vor Protektionismus, 2008. 03. 26. http://www.nzz.ch/nachrichten/wirtschaft/aktuell/china_soll_bis_2015_die_usa_ueberholen_1.695049.html
- Origo: (MTI) Hihetetlen számok a kínai autópiacról, 2009. 04. 08. <http://www.origo.hu/uzletinegyed/valsag/20090408-kinaban-rekordot-donthet-az-autoipar.html>
- Pacific News Service, New America Media: China's 2005 GDP Surpasses France, UK, 2006. 01. 27. http://news.newamericamedia.org/news/view_article.html?article_id=542c7d11c5acd8ada924a441b257a69c
- People's Daily, 2008: Sino-African trade to top 100 billion USD in 2008, 2008. 12. 22. <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90884/6559789.html>
- People's Daily: „Going abroad” and how to make it happen, 2009. 04. 17. <http://english.people.com.cn/90001/90780/91344/6639594.html>
- POLONYI PÉTER: Diák voltam Pekingben, Gondolat, 1982, ISBN 9632812166
- POLONYI PÉTER: Kína rövid története, Corvina, 2008, ISBN 9789631357189
- Privátbankár (MTI): Bevásárolt Afrikában az ICBC kínai bank, 2007. 10. 25. <http://www.privatbankar.hu/html/cikk/friss.php?hir=52083>

- SCHIFFERES, STEVE; BBC News: China's trillion dollar surplus, 2006. 11. 02. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6106280.stm>
- SHINN, H. DAVID; Center for Strategic & International Studies: Africa, China, the United States, and Oil, 2007. <http://forums.csis.org/africa/?p=34>
- TAYLOR, IAN: China and Africa, Engagement and Compromise, 2006, Routledge – London, p. 1-6.
- Transindex: (MTI) Beruházási offenzíva - Ázsiai nyomulás: Kína és India tavaly 38 milliárdot fektetett be külföldön, 2007. 03. 27. <http://penz.transindex.ro/?cikk=5383>
- TURNER, MARK; ENSZ: Population of India forecast to overtake China's by 2030, 2005. 02. 25. <http://www.indiadaily.com/editorial/1710.asp>
- GOZNER GERTRUD: Tömegnyomor. <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=2689>
- University of Alberta – China Institute: China's Sinopec provokes conservation uproar in Gabon, 2006. 09. 28. <http://www.uofaweb.ualberta.ca/chinainstitute/navo3.cfm?navo3=51093&navo2=43782&navo1=43092>
- Világgazdaság, 2008a: Kína 2019-re az élre kerül, 2008. 12. 23. <http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=254083>
- Világgazdaság, 2008b: Csökkenő kínai szénexport, 2008. 03. 01. <http://www.vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=213569>
- Világgazdaság, 2008c: (MTI) Megugrott a kínai kőolajimport, 2008. 06. 12. <http://www.vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=226907>
- Xinhua: Full text of China's 2008 statistical communiqué of economic, social development, 2009. 02. 27. http://news.xinhuanet.com/english/2009-02/27/content_10908292_5.htm
- YUE JIANYONG: Békés felemelkedés - realitás vagy vágyálom?; a KülVilág hasábjain Polonyi Péter fordításában, III. évfolyam, 2006/3-4., p.64-69
- ZWEIG, DAVID, BI JIANHAI; Foreign Affairs magazin: China's Global Hunt for Energy, 2005. szeptember-október. <http://www.foreignaffairs.com/articles/61017/david-zweig-and-bi-jianhai/chinas-global-hunt-for-energy>
- BAJUSZ PÉTER: Diadalmenet Kínában: lepipálták az amerikaiakat. 2009. július 9., http://www.penzcentrum.hu/cikk/1018810/1/diadalmenet_kinaban_lepipaltak_az_amerikaiakat

3. Videóanyagok

- Modern korunk változatossá teszi a felhasznált irodalmi műfajokat. Az alábbi videóanyagok szintén nagyban hozzájárultak a téma megértéséhez.
- A harmadik Orwell Díj átadásán beszél LINDSEY HILSUM Kína afrikai szerepéről, Sunday Times Oxford Literary Festival 2009. <http://www.youtube.com/watch?v=G1XivUHYR8S>
- A Voice of America TV 2009-es műsora HU JINTAO afrikai látogatásainak apropóján, egyes észrevételeket a tanulmány írásához is felhasználtam: <http://www.youtube.com/watch?v=1ygmhwbc4MA>
- Interjú ANGUS MADDISONnal, a Chinese Economic Performance in the Long Run című könyv szerzőjével: http://www.oecd.org/document/11/0,3343,en_33873108_36016481_40277515_1_1_1_1,00.html
- RIZ KHAN interaktív show-ja Kína afrikai térnyeréséről: <http://www.youtube.com/watch?v=QLUvS6kmdIQ> és <http://www.youtube.com/watch?v=qzDBkZfQnck&feature=related>
- UWE WISSENBACH beszél: <http://www.mefedia.com/entry/uwe-wissenbach-on-the-eu-approach-to-chinas-emergence-in-africa/10467834>